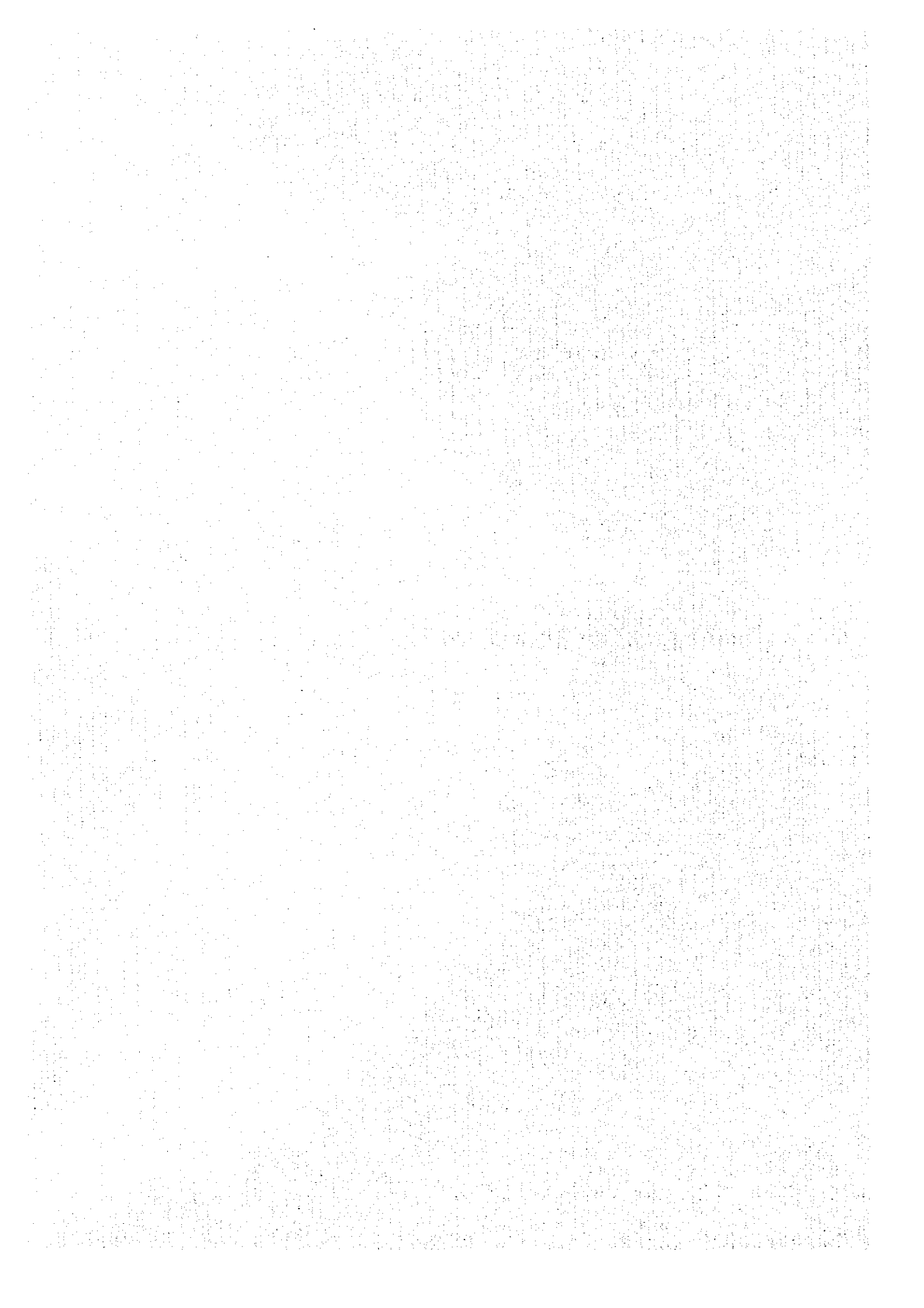

ЧАСТ I

ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА СТРАНАТА НА ПРОУЧВАНЕТО

СЪДЪРЖАНИЕ НА ЧАСТ I

	<u>стр.</u>
ГЛАВА 1. ВЪВЕДЕНИЕ.....	1-1-1
1-1 Обща информация за проекта.....	1-1-1
1-2 Цели на проучването.....	1-1-1
1-3 Управление на проучването и организации, свързани с него.....	1-1-1
1-3-1 Програма за работа.....	1-1-2
1-3-2 Списък на лицата, работещи по проучването.....	1-1-3
1-3-3 Държавна структура.....	1-1-5
ГЛАВА 2. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА СТРАНАТА.....	1-2-1
2-1 Природни и физикогеографски условия.....	1-2-1
2-1-1 Местоположение и топография.....	1-2-1
2-1-2 Климат.....	1-2-1
2-1-3 Земеползване.....	1-2-2
2-2 Социални условия.....	1-2-3
2-2-1 Местно управление и администрация.....	1-2-3
2-2-2 Социални условия.....	1-2-3
2-3 Макроикономически условия.....	1-2-4
2-3-1 Икономическо развитие.....	1-2-4
2-3-2 Макроикономическа рамка.....	1-2-6
2-3-3 Схема за реституция на земята.....	1-2-8
2-3-4 Приватизация.....	1-2-10
2-4 Селскостопански условия.....	1-2-11
2-4-1 Съществуващ план за развитие на селското стопанство.....	1-2-11
2-4-2 Маркетингови условия.....	1-2-13
2-4-3 Селскостопанско производство.....	1-2-15
2-4-4 Управление на стопанствата.....	1-2-21
2-4-5 Земеделски кредит.....	1-2-25
2-4-6 Земеделски организации.....	1-2-26
2-4-7 Институции и спомагателни услуги.....	1-2-31
2-5 Инфраструктура.....	1-2-32
2-5-1 Селскостопанска инфраструктура.....	1-2-32
2-5-2 Социална инфраструктура.....	1-2-34
2-6 Екологично управление на природните ресурси.....	1-2-36
2-7 Други проекти.....	1-2-38
2-7-1 Програма ФАР.....	1-2-38
2-7-2 Проект на ЕБВР за създаване на тържища.....	1-2-41
2-7-3 Проекти на Световната банка.....	1-2-42

ГЛАВА 3. ПОЛИТИКА ЗА РАЗВИТИЕ НА СТРАНАТА.....I-3-1

3-1	Макроикономическа рамка	I-3-1
3-1-1	Макроикономически проблеми и развитие на селското стопанство.....	I-3-1
3-1-2	Стратегия за развитие при строг паричен контрол.....	I-3-2
3-1-3	Политика на местното управление	I-3-4
3-1-4	Политика за развитие на селските райони.....	I-3-5
3-1-5	Прогнози за населението	I-3-6
3-2	Приватизационна политика	I-3-6
3-2-1	Цели при реституцията на земята	I-3-6
3-2-2	Държавни и общински предприятия.....	I-3-7
3-3	Стратегия за развитие на селското стопанство.....	I-3-8
3-3-1	Политика за развитие на селското стопанство	I-3-8
3-3-2	Пазарна политика	I-3-9
3-3-3	Селскостопански организации	I-3-10
3-3-4	Институции и услуги	I-3-13
3-4	Политика за развитие на инфраструктурата	I-3-14
3-4-1	Средносрочна и дългосрочна политика	I-3-14
3-4-2	Краткосрочна политика	I-3-15
3-5	Екологична стратегия за развитие	I-3-15

ГЛАВА 1. ВЪВЕДЕНИЕ

1-1 Обща информация за проекта

Окончателният отчет на предпроектното проучване на Проекта за аграрна реформа в България е изготвен въз основа на Обхвата на работа, показан в Приложение N-2. Обхватът на работа е одобрен и подписан по смата на споразумение между Министерството на земеделието и хранителната промишленост (МЗХП) в сътрудничество с "Напоителни системи" ЕАД (НС-ЕАД) от страна на българското правителство (БП) и Японската агенция за международно сътрудничество (JICA) от страна на японското правителство.

Селскостопанският сектор е от изключително значение за икономическото развитие на България и неговото поощряване и реформа са важен компонент от успешната адаптация на страната към условията на пазарно ориентирана икономика. Все още се полагат усилия за извършване на икономическа реформа. През 1994г. ръстът на БВП е 1.4%. На 24 юли 1996г. Международният валутен фонд (МВФ) преведе първия транш от 115 млн. щд. от договорената за България сума.

1-2 Цели на проучването

Целите на проучването са:

- 1) Да се проучи развитието на селското стопанство в три района - Петрич, Росица и Средна Тунджа и да се избере един приоритетен проектен район за предпроектно проучване. Неговата цел е да се подпомогне развитието на българското селско стопанство в прехода към пазарна икономика в съответствие с Обхвата на работа, одобрен от МЗХП и JICA.
- 2) Да извърши трансфера на технологии към служителите от българска страна чрез обучение по места по време на проучването по отношение на проектно планиране и формулиране във всяка една конкретна сфера.

1-3 Управление на проучването и организации, свързани с него

1-3-1 Програма за работа

Проучването е извършено на два етапа, като всеки от тях се състои от работа на място в България и работа в Япония. Програмата за работа на проучвателния екип на JICA заедно с предаването на отчета за проучването са показани в Приложение N-4.

(1) Фаза I - Година 1 (Финансова година 1996)

а) Подготовка на проучването: 30 май - 5 юни 1996г.

Първата стъпка при подготовката на проучването беше изготвянето на Първоначален отчет за разглеждане на плана за прилагане на проучването и бяха проведени обяснителни срещи с МЗХП и работната група за постигане на консенсус за стратегията за прилагане на проучването.

б) Работа в България - проучване на място (1): 9 юни - 29 август 1996г.

Работата на място допринесе за задълбочено разбиране на приоритетите в националния селскостопански сектор по време на изграждането на една първична картина за състоянието на всеки един от трите проучвани района. Социално икономическо проучване беше извършено сред 400 стопанства, от които 100 в Петрин, 150 в Росица и 150 в Средна Тунджа, по метода на произволна извадка. Текущият отчет (1) в края на работата в България и бяха проучени критериите за подбор на пилотен район.

в) Работа в Япония (1): 30 август - 28 септември 1996г.

Разгледани бяха предварителните планове за трите района и в съответствие с критериите за подбор на пилотен район за предпроектно проучване през Фаза II беше проведен избор на пилотен район, а именно Нова Загора МЗ канал блок. Процедурата и резултатите по избора са поместени в Междинния отчет.

(2) Фаза II - Година 1 (Финансова година 1996)

а) Работа в България - проучване на място: 2 ноември - 16 декември 1996г.

В началото на втората част на проучването в България резултатите отразени в Междинния отчет бяха разисквани с Работната група и подходът на работа и резултатите бяха съгласвани и подобрени. Предварителното проучване на Проекта беше проведено в избрания пилотен район Нова Загора МЗ канал от изследван район "Средна Тунджа", което включваше проучвания по маркетинга и плана за извършване на услуги, изискванията за инфраструктура, проблемите по експлоатацията и поддръжането, стратегии за селскостопански организации (асоциации на производителите и сдружения на водоползвателите), както и екологични проблеми. В края на работата беше изготвен текущ отчет (2).

б) Работа в Япония (2): 17 декември 1996г. - 16 януари 1997г.

Предпроектното проучване съдържащо: а) оценка на проектните разходи и пряка/косвена печалба, б) създаване на модел за управление, в) икономически анализ

на процента на възвръщаемост, г) план за приходи и разходи за пропускиране на нуждите от инвестиции, срокове и експлоатационни разходи, д) план за реализация и е) определяне на политиката и институционни препоръки. Резултатите от предпроектното проучване от Фаза I и II бяха обобщени в Проекта за Окончателен отчет, който беше изпратен до Министерството на земеделието и хранителната промишленост за мнение и препоръки.

- в) Работа в България (3): 3-14 март 1997г.
Проекта за окончателен отчет беше обсъден и разяснен на Работната група, МЗХП и "Напителни системи" ЕАД в България и коригиран в съответствие с техните изисквания по стратегиите в различните сектори. Бележките на Работната група по Проекта за окончателен отчет бяха отразени в Окончателния отчет.

- (3) Година 2 (Окончателен отчет - Финансова година 1997)

Окончателния отчет беше завършен след отразяване на корекциите върху проекто-предложението въз основа на бележките на Работната група.

1-3-2 Списък на лицата, работещи по проучването

Контролна комисия от българска страна (Фаза I и II)

Г-н Димю Узунув	Първи Зам. министър, МЗХП
Г-н Емил Бецински	Нк Управление "Международно сътрудничество", МЗХП

Работна група

Г-н Георги Спиридонов	Ръководител на Работната група Нк Управление "Растениевъдство", МЗХП
Г-жа Ани Ямакова	Експерт - Управление "Информация", МЗХП
Г-н Орлин Илиев	Експерт - Управление "Международно сътрудничество", МЗХП
Г-н Калин Андреев	Експерт - Напояване, МЗХП
Г-жа Мирослава Георгиева	Нк Отдел "Икономическо регулиране", МЗХП
Г-жа Лиляна Карафизиева	Изп. директор, "Напителни системи" ЕАД
Г-н Валентин Славов	Гл. експерт, "Напителни системи" ЕАД

Посолство на Япония в България

Г-н Масатоши Сато	Първи секретар, Посолство на Япония в България
-------------------	--

Проучвателен екип на JICA

Г-н Тошимаса Кобаяши	Ръководител на екипа
Г-н Нобухиса Асано	Експерт по макроикономика
Г-н Йошикиро Учида	Експерт по селскостопанско управление и кредит
Г-н Майс Елидж	Експерт по организации и институции
Г-жа Наоко Ториуми	Експерт по маркетинг
Г-н Джонатан Грийнхам	Експерт по агрономство
Г-н Хироши Кондо	Експерт по селскостопанска инфраструктура
Г-н Тихомир Катарджиев	Експерт по социология на селските райони
Г-н Юджи Аски	Експерт по оценка на проекти
Г-н Махбуб Реза	Експерт по околна среда
Г-н Сеиджи Миямото	Експерт по проектиране и оценка на разходите

Контролна комисия от JICA

Г-н Осаму Кояма	Ръководител на Контролната комисия по проекта,
Г-н Риюни Накасато	Член на Контролната комисия по проекта,
Г-н Катуташи Саегуса	Контролната комисия по проекта,
Г-н Тетую Ивасаки	Контролната комисия по проекта,

1-3-3 Държавна структура

(i) МЗХП

Държавните институции, отговорни за управлението на селскостопанския сектор, подобно на икономиката като цяло, са в преходен период. Специалистите свързват незадоволителното развитие на селското стопанство с преобладаващите институционни неясности в България, тъй като институции и организациите са водещи при определянето на ролите и задълженията за структуриране на атрактивни стимули за икономическа дейност. Фигура N-1-2, Приложение N, представлява организационна схема на МЗХП към м. май 1996г. Вероятно е обаче тази структура да бъде променена в края на 1996г.

Надеждна информация и точни статистически данни за структурата на българското селско стопанство към м. юни - август 1996г. не съществуват. През последните пет години редица административни реорганизации доведоха до нови национални, регионални и местни структури и промени в ръководството на МЗХП. Поради това административните структури не могат да следят нередностите в новите

селскостопански организации. Статистическите служби не успяват да бъдат в течение на създаващите се структури в селскостопанската и държавна администрации. Качеството на данните е съмнително, наличието им е ограничено и административната структура за събиране на данни не е уместна. Бързите промени при собствеността на земята и земеползването допринасят за невъзможността на променливата административна структура да събира данни за дейностите в селскостопанския сектор.

МЗХП формално се отчита пред Министерския съвет - органът, който определя политиката при парламентарната форма на управление в България. МЗХП отговаря за селскостопанската политика, вкл. за хранително-вкусовата промишленост, която правителството на България прехвърли от Министерство на търговията и промишлеността на МЗХП през 1994г. Страната е разделена на девет административни области, разделени от своя страна на общини. Българското правителство назначава регионалното административно ръководство подобно на структурата на национално ниво в министерствата. Общинското ръководство - кметовете, се избира от населението.

(2) Управление на поливното земеделие

Контролът върху напояването е задача на МЗХП посредством служителите, които работят в областта на растениевъдството. Институции, които работят по напояването, има както на национално, така и на регионално и местно ниво. Националния съвет по водите е организацията, която определя политиката и дава права за ползване на водите.

Фонд "Земеделие" и фонд "Мелиорации" са двата основни източника на финансиране на селскостопанските дейности, в т.ч. и на напояването. Отдел "Инвестиционна политика" към МЗХП има за основна задача определянето на приоритетите и разпределянето на средствата от фонд "Мелиорации". Средствата на фонд "Земеделие" се управляват и разпределят от Управителния съвет на фонда, а предаването им на нуждаещите се се извършва от регионалните и общинските структури.

"Агроводинвест" е органът, който определя политиката за инвестиране в хидромелиорациите и проектирането на напоителни съоръжения. "Агроводинвест" е важно звено при определяне на инвестиционната политика в областта на напояването, тъй като фирмата отговаря за възлагането на всички проекти. Отдел "Инвестиционна политика" към МЗХП формално насочва всички инвестиции в напояването чрез "Агроводинвест". Важно е при извършване на договаряния за инвестиции в напояването да се имат предвид тези управленчески структури и МЗХП и

"Агроводинвест" да бъдат включени в предварителното планиране.

"Напоителни системи" ЕАД е акционерно дружество, създадено през 1993г. То е изцяло собственост на държавата и МЗХП и е основният партньор на проучвателния екип на ЈСА след МЗХП. "НС" ЕАД отговаря за поддръжката на главните напоителни и дренажни съоръжения. Седалището на "НС" ЕАД е в София, служителите са специалисти по управление на водите, чиято главна роля е всекидневен контрол върху ползването на напоителните съоръжения, тяхната експлоатация и поддържане, и събирането на такси за водоползване. "НС" ЕАД, по предложение на Световната банка, е поела задължението да поощрява регистрирането на Сдруженията на водоползвателите (СВП). "НС" ЕАД има мрежа от 20 клона в цялата страна, но те не съответстват на деветте административни области или общински структури. Потенциалът и дейността на "Напоителни системи" ЕАД варира в различните клонове.

Други важни организации в системата на МЗХП, освен "Напоителни системи" ЕАД, са "Водпроект" ЕАД (проектантска фирма), "Водно стопанство" АД (строителна фирма) и "Агрокомплект" ЕООД (строителна фирма). На местно ниво ролите са разпределени между "Напоителни системи" ЕАД и изброените по-горе държавни фирми свързани с напояването. Съществуват няколко частни строителни фирми, които работят в сътрудничество, а понякога и в конкуренция с тези държавни фирми. Организационната схема е показана в Приложение N-1.

ГЛАВА 2. ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА СТРАНАТА

2-1 Природни и физикогеографски условия

2-1-1 Местоположение и топография

България е разположена от 41°14" до 44°13" северна ширина и 22°22" до 28°37" източна дължина в северизточната част на Балканския полуостров. На север България граничи с Румъния по р. Дунав, с Македония и Сърбия на запад, с Гърция и Турция на юг и с Черно море на изток. Тя заема 110,993.6 km² вкл. водната повърхност на международните реки и островите. Топографията на България включва:

Равнини	под 200 м височина	31.5%
Плата	200 до 600 м	40.9%
Планини	над 600 м	27.6%

В България има две основни планински вериги: Стара планина, разположена в Централна България, и Родопите. Дунавската равнина е разположена между р. Дунав и Стара планина, Горнотракийската низина се намира между Стара планина и Родопите. По-голямата част от селскостопанската земя е в Дунавската равнина и Горнотракийската низина. На запад от Родопите е най-високата планина на Балканския полуостров - Рила. Нейната височина е 2,925 м. надморското равнище.

2-1-2 Климат

България е в зоната между континенталния и средиземноморския климат. В България се наблюдават четири сезона - умерено лято, сравнително студена зима и преходите към тези два сезона. Средната годишна температура в страната е 10-14° С. Средногодишните валежи са между 400 и 700 мм. Месечните климатични условия в София са показани в следната таблица:

Климатични условия в София:

		ян	фев	март	апр	май	юни	юли	авг.	сеп	окт	ное	дек	гр
Срт	°C	-15	10	49	102	144	177	200	198	163	106	51	06	99
Валежи	mm	279	365	364	500	651	676	513	484	363	326	477	449	527
Влажност	%	84	78	72	66	68	67	62	61	68	75	83	86	72

Източник: Научноизследователски център, София, 1996г.

2-1-3 Земеползване

Според Селскостопанския годишник земеползването в страната е обобщено, както следва

Земеползване в България

Описание	Площ (хиляди ха)	Процент
Обща площ	11,091	100.0
Земя	11,055	99.7
Обработваема земя и трайни насаждения	4,310	38.9
Поляни и пасища	1,811	16.3
Гори и гористи области	3,877	35.0
Други	1,057	9.5

Източник: Статистически годишник на България, 1995

Промените в ползването на селскостопанската земя са показани по-долу. Таблицата отразява преминаването от многогодишни към едногодишни култури и показва стабилните нива на селскостопанската земя.

Промени в земеползването в България (1,000 ха)

	1975	1990	1991	1992	1993	1994
Общоселскостопанска земя	5,955	6,159	6,159	6,159	6,159	6,159
Обработваема земя	3,956	3,856	3,964	4,047	4,063	4,001
Засадни площи					3,614	3,399
Незасадни площи					449	602
Затревана площ	278	287	289	291	278	270
Комбинирана площ	112	204	197	26	58	156
Многогодишни култури	382	296	293	279	244	216
Обществена площ	1,215	1,516	1,516	1,516	1,516	1,516

Източник: Статистически годишник на България

2-2 Социалноикономически условия

2-2-1 Местно управление и администрация

В края на 1992г. населението на България е наброявало 8,459,800 души. Страната е разделена на девет административни области, а те от своя страна - на 278 общини (знаменателят след името на областта показва броят им), както следва: София град²⁴ (14% от цялото население), Бургас²¹ (10%), Варна³⁰ (10.8%), Ловеч³² (12%), Монтана³³ (7.4%), Пловдив³¹ (14.4%), Русе²⁷ (9.1%), София област³⁰ (11.6%) и Хасково²⁷ (10.7%). Областната администрация, оглавявана от управител (назначен за изпълнител) изпълнява функциите на централната власт на местно ниво и играе най-вече консултативна роля. Всички области се състоят от общини, които са единиците с местно управление - кметове, избрани от населението, и общински съвети от местни представители.

2-2-2 Социални условия

(1) Драматична промяна в политическата обстановка в България

В периода от края на 1996 и първите месеци на 1997 година в резултат на сериозна икономическа криза в България настъпиха драматични политически промени дължащи се преди всичко на оставката на правителството на БСП, което бе оглавявано от Жан Виденов. Параграфът, който следва хвърля светлина на политическите настроения в страната през този отминал период.

Икономическата криза в България тлееше още от началото на 1996 година. Недоволството на населението се изрази по времето на президентските избори, когато на 6 ноември 1996 година кандидатът за президент на СДС Петър Стоянов събра повече от 60% от гласовете и спечели убедително изборите. През декември на същата година правителството на Жан Виденов, подложено на силен натиск от политическите сили и явно неспособно да се справи с икономическата криза в страната, си подаде оставката. Последваха неуспешни опити от страна на БСП да сформира ново правителство, които бяха контрирани от голяма част от населението със стачки и протести. Политическата криза се задълбочаваше с всеки изминат ден. През месец февруари същата година под егидата на президента Стоянов политическите партии се съгласиха да разпуснат парламента и да свикат предсрочни избори на 19 април 1997г. Временно правителство ръководено от Ст. Софиански, кмет на София, прие на 12 февруари 1997г. управлението на страната. Резултатите от последвалите парламентарните избори за народни представители сочат убедителна победа, с 52% от подадените гласове, за СДС, който през май сформираха

правителство водено от Иван Костов.

(2) **Население**

Използваните данни са резултат от преброяването на населението през 1992г. Налице са и допълнителни данни от настоящата демографска статистика (доклади за раждаемост, сключени бракове, разводи и смъртност). Преброяването от 1992г. показва, че населението на България (8.485 млн) е намаляло с 5% в сравнение с 1985г. Показателите за естествен прирост са също отрицателни. Стенденция за понижаване е продължителността на живота при мъжете. Намаляването на населението е -3.6% за страната и -10.8% за селските райони. Раждаемостта е 9.4, а смъртността 13.2.

Вътрешната миграция за периода между последните две преброявания е 39.7 на 1000 души. В сравнение с периода от 10 години между предишните две преброявания през 1975 и 1989 г., миграцията е намаляла два пъти, а в сравнение с предходния период от десет години между 1966 и 1975г. е намаляла четири пъти. Този спад е главно свързан с от намаляването на населението в селските райони, което през 1992г. е 2,783,000 души, близо един милион по-малко, отколкото е бил в началото на века.

(3) **Безработица**

Безработицата, немислима преди 1989г., достига своя връх от 20.5% през м.октомври 1994г. За м. октомври 1995г. тя е 14.7%. Най-висок е този процент (37.7%) между младите хора в България на възраст между 15 - 24 години. Смята се, че този факт допринася за високата престъпност в тази възрастова група (2.9 пъти по-висока от средната за страната). Средната покупателна способност на член от семейството в България е намаляла след 1989 г. с 49.3%. През последните шест години страната е претърпяла огромни промени, донесли непосилни затруднения на средния българин.

(4) **Образование**

През учебната 1995/96 г. в България са работили 3,325 общообразователни училища, 128 училища за ученици, които се нуждаят от специални грижи и 535 професионални училища. Тези училища са посещавани от 1,190,475 ученици. Поради намалялата раждаемост броят на учениците през 1995/96г. е намалял с 15.3% в сравнение с 1989/90г.

2-3 Макроикономически условия

2-3-1 Икономическо развитие

(1) **Национална програма за икономическо развитие**

Преди 1989г. правителството на България управлява националната икономика въз основа на петгодишни планове за икономическо развитие. След началото на прехода към пазарна икономика обаче дългосрочната национална програма за икономическо развитие съществува като номинална програма. През м. септември 1990 България официално се присъедини към МВФ и Световната банка. Националната икономическа програма (НИП), одобрена от МВФ, е основната програма за икономическо развитие. Тази НИП съдържа краткосрочен план за икономическа дейност през следващите две години.

Правителството отдава главно значение на данъчната и финансовата политика, на намаляването на бюджетния дефицит, оздравяване и стабилизация на банковата система и контролиране на инфлацията. Макроикономическите фактори ограничават реконструкциите във всеки сектор, вкл. селското стопанство. Например, все още не се прилага система за субсидиране на селскостопанското производство, поради намаляването на държавните разходи, а високият лихвен процент е непосилен за производителите и преработвателите.

През май 1995г. правителството разработи четиригодишна национална програма за реформа. Тя включваше следните цели:

- ръст на БВП от 5% през 1998г.
- годишна инфлация от 12% през 1998г.
- дял на частния сектор в БВП през 1998г. равен на 60%.

(2) Икономическа програма за 1996-97г. и стратегия на Международния валутен фонд

През 1995г. България постига забележителна макроикономическа стабилност, инфлацията рязко намалява, увеличава се БВП, и се натрупва активно салдо във външния платежен баланс. Но забавянето на решаването на финансовите проблеми в предприятията и банките довежда до компрометиране на тези резултати и допринася за дестабилизацията на икономиката. Бавната приватизация и структурни реформи остават основните политически проблеми.

На 19 юли 1996г. МВФ одобрява отпускането на 20-месечен стендбай кредит на сума СГТГ 400 (около 582 млн. щ.д.) в подкрепа на икономическата и финансовата програма на правителството за 1996-97 г. С оглед на значителните мерки, вече предприети от българските власти, и на неотложните нужди да се попълни резерва, през юли МВФ извърши първия транш (СГТГ 80 млн., или 115 млн. щ.д.). Втория транш обаче (СГТГ 80 млн., или 115 млн. щ.д.), планиран за септември, беше отложен, поради забавянето на структурни реформи като макроикономическа стабилизация, приватизация на

предприятията и закриване на губещи държавни фирми и няколко неплатежоспособни банки в България.

През октомври МВФ предложи въвеждането на Валутен борд, подобно на Аржентина, Естония, Литва и Латвия, за стабилизиране и подобряване на макроикономическите условия. В момента преговорите между правителството и МВФ за въвеждане на Валутен борд все още продължават. Информацията за програмата за създаване на Валутен борд, неговите функции и членове все още не са изяснени.

Макроикономическата рамка икономическата програма на България за 1996-97г., одобрена от МВФ, съдържа следните цели:

- да се постигне реален ръст на БВП от 2.5% през 1997г. след очакваната стагнация през 1996г.;
- да се намали процента на инфлация от 20% на месец на 2.5% на месец до края на 1996г. и на 1.5% на месец до края на 1997г.;
- да се постигне положително салдо във външния платежен баланс от 3.1% от БВП през 1996г. и 2% от БВП през 1997г.;
- да се увеличат официалните международни резерви с 50% до края на 1996г. до ниво, което да покрива над 2.5% от вноса на стоки и услуги и до 3.5 месеца през 1997г., и
- да се намали бюджетния дефицит от 4.7% от БВП през 1996г. до 2.6% през 1997г.

(3) Приемане в ЕС

За да бъдат приети в Европейския съюз (ЕС), страните от Източна и Централна Европа включително България трябва да отговорят на следните изисквания:

- да приемат задълженията за членство, вкл. целите за политически, икономически и монетарен съюз;
- да постигнат стабилност на институциите, гарантиращи демокрация, законност, човешки права и респект и протекция на малцинствата; и
- да създадат функционална пазарна икономика, която да се справя с конкуренцията и пазарните сили в Съюза.

Срокът за приемането на България в ЕС все още не е изяснен. Малко вероятно е обаче България да бъде приета за членка преди 2000г.

2-3-2 Макроикономическа рамка

(1) Икономически условия

След 1989г. националната икономика навлезе в период на криза поради загубата на

бившите пазари на СИВ и структурните реформи като приватизация на държавната и общинска собственост и реституция на земята. През 1993г. БВП намаля драстично до ниво от около 70% от БВП през 1989г.

Икономическата ситуация в България все още е нестабилна. През 1996г. икономическата дейност намалява. Месечната инфлация на потребителските цени скача до 23.3% през юли от 2.4% през април главно поради увеличението на цената на горивата, което варира между 17-20% на месец, заедно с увеличението на обменния курс на долара. На 1 юни ДДС беше увеличен от 18% на 22% а цените на електро и топлоенергията се увеличиха в съответствие с изискванията на международните им доставчици. За да увеличи бюджетните приходи правителството въведе ново вносно мито от 5% и увеличи акцизите върху алкохолните напитки и цигарите. НСИ отчита годишна инфлация за 1996г. от 311%. Инфлацията продължи да расте и през м. януари 1997г. достигна 43,8%, а през м. февруари същата година достигна рекордното за периода на реформи (1990-1997г.) ниво от 243% месечна инфлация. Пенсиите и заплатите в доларово изражение паднаха на най-ниските нива за същия период достигайки месечната сума от съответно \$5 и \$10 за държавните служители. Дори и след удвояването на заплатите през февруари и последвалото им 60% увлинение на 1 март 1997г., придружено от временни добавки за пенсионерите, социалните условия продължават да бъдат тежки. Изясняването на политическата обстановка след парламентарните избори внесе известно стабилизиране на икономическия климат в страната, но бъдещите макроикономически показатели ще зависят в голяма степен от икономическата политика на новото правителство и способността му да работи в сътрудничество с МВФ. След въвеждането на валутния борд се очаква стабилизиране на лева-щ.д. разменен курс и спадане на месечната инфлацията под 2%.

Левът, националната валута, се обезценява спрямо долара, отразявайки общата финансова дестабилизация в страната. Цената на един долар в края на юни е около 156 лв., а на 10 декември е около 500 лв. Основните причини за обезценяването на лева са плащанията по външния дълг, тегленето на валутния резерв от българските банки и увеличаването на курса на долара поради намалялото доверие в лева. Слуховете за влиянието на Валутния борд, предложен от МВФ, също спомогнаха за обезценяването на лева спрямо долара. Валутният резерв е намалял до 525 млн. щ. д. на 4 юли от 658 млн. щ.д. в края на ноември поради намесата на Централната банка за спиране на спада на лева на междубанковия пазар. С цел да се контролира инфлацията Централната банка повиши основния лихвен процент два пъти от 67% на 108% през май и до 300% през септември, като оттогава той е паднал до 180%. Най-вероятно лихвеният процент на Българска народна банка (БНБ) ще остане висок до овладяване

на инфлацията.

В допълнение се очаква обема на селскостопанската продукция да намалее в сравнение с предходната година поради дългата и сурова зима. През първата половина на годината селскостопанското производство е намаляло с 14.3%.

В резултат на влошените макроикономически условия от януари до юни 1996г. БВП е намалял с 6.2% (493,199 млн. лв.) в сравнение с първата половина на миналата година по сравними цени. Особено през второто тримесечие, спадът в селскостопанското производство е забележителен и е 21.8%. Според НСИ БВП през 1996г. се очаква да бъде между 1,700,000 - 1,750,000 млн. лв., с 8.1 - 10.5% по-малко от 1995г.

(2) Национална макроикономическа прогноза

Агенцията за икономическо планиране и развитие (АИПР) към Министерство на икономическото развитие е издала отчет с оптимистична прогноза за бъдещата икономика на България, която включва прогноза за ръста на БВП. Агенцията смята, че реалният ръст на БВП ще бъде 2% през 1997г., 4% през 2000г. и 5% през 2005г. От друга страна, икономическата прогноза на НСИ е по-песимистична и очаква БВП да намалее с 2% през 1997г. Подобряването на бъдещите макроикономически условия ще се дължи на въвеждането на Валутен борд от МВФ. Ако той бъде въведен в България, възможно е съществуващата макроикономическа нестабилност да бъде овладяна. Въпреки това, ръстът на реалния БВП ще бъде бавен - най-оптимистичните очаквания са 1 - 2% до края на века.

2-3-3 Схема за реституция на земята

Определянето на правата на собственост е условие за успешното преминаване към пазарна икономика. В селскостопанския сектор то включва три основни елемента: а) възстановяване на правата на собственост върху земята; б) ликвидация на колективите и разпределяне на активите им между правоимащите; в) приватизация на държавните предприятия, в областите пряко свързани със селското стопанство. Българското правителство ускорява прехода от колективно към частно селско стопанство като прилага няколко схеми.

(1) Възстановяване на правата на собственост върху земята

Законът за стопанисване и ползване на земеделските земи, обнародван през февруари 1991г. и претърпял няколко промени, позволява реституцията на земята на собствениците (или техните наследници) притежавана от тях преди колективизацията.

Въпреки многобройните законодателни и организационни промени след 1991г., реституцията на земята напредва.

Данните на МЗХП към 26 юли 1996г. сочат, че 2,445,871 души с 5,481,291 ха земя (49% от общата площ) са получили нотариални актове за реституция въз основа на поземления регистър от 1946г. и техните права на собственост са напълно възстановени. Средният размер на земите е 22,4 дка (2,24 ха). Процедурите за издаване на нотариални актове напредват бавно. Въпреки това, оставащите 25% от селскостопанските земи, които са за временно ползване се обработват въз основа на едногодишни договори за аренда или от ликвидационни комисии или от частни лица, като се очаква решение на споровете за завършване на плановете за земеразделяне. (вж Таблица А-5-5, Приложение А).

Според действащите наредби за реституция на земята, размерът на земята, която може да бъде върната на даден собственик, е ограничен до 200 дка (20 ха) в южните райони и 400 дка (40 ха) в северните райони на България. Въпреки това, за да се поощрява ефективното ползване на земята, като се има предвид настоящото състояние на собствеността върху стопанствата, правителството е приело Закон за арендата, обнародван на 13 септември 1996г. По силата на този закон договор за аренда на селскостопанска земя се сключва за минимален период от четири и максимален период от петдесет години, за разлика от изискването договорът да се подновява ежегодно преди приемането на този закон. Освен това, правителството в момента работи по изготвянето на закон за търговията със земя, за да улесни комасацията на земята и пазара на земя. Новото правителство и новият парламент на България, които започнаха активен политически живот през май 1997, правят преглед на условията за развитие на селскостопанското производство в страната. За поощряване на създаването на активен пазар на земя, закон , който ще опрости сложните процедури по арендата, издаването на нотариални актове, правата за притежание и реституирането на селскостопанските земи, ще бъде въведен за гледане в парламента през м. юли т.г. Новият парламент се очаква още да прокара закона за комасацията на селскостопанските земи. По същото време се очаква правителството и отговорните органи да поощряват арендата на земи в обезлюдените и слабозаселените райони на страната, също така да започнат приватизиране на част от напоителните системи и да опростят сложните процедури по реституирането на невърнатите земи. В допълнение, законите разпоредби и административната рамка за ипотекиране на селскостопанска земя и други недвижими имоти ще бъдат преразгледани и подновени с оглед на осигуряване на ефективно изпълнението на искове по неустойки при заеми.

Значителни крачки ще бъдат направени по посока на подобряване на вътрешния пазар на селскостопанските продукти и вдигане на съществуващите бариери затрудняващи свободната търговия. На първо място, всички държавни мелници и повечето от половината от калацигетата на хранително-вкусовата индустрия ще бъде приватизиран към края на 1997г., което ще посочи конкуренцията на пазара. Други 30 предприятия на хранително-вкусовата промишленост бяха приватизирани към края на май 1997г. На второ място, законът за притежание на селскостопанска земя от чужди граждани ще бъде преразгледан с оглед на улесняване на чуждите инвестиции в селското стопанство.

(2) Ликвидация на кооперативите

Законът за земята предвижда преобразуването на кооперативите (предишните държавни кооперации) в "нови частни колективи", като от членовете се изисква ясно да определят своя дял в активите, различни от земя (машини, оборудване, огради, многогодишни култури и животни за разгод).

След реституцията на земята и процеса на деколективизация се формират много нови селскостопански организации. Новите групи включват частни кооперации, малки семейни стопанства, сдружения, фирмени стопанства и семейни парцели. Новата производствена кооперация е много по-малка от предишните кооперативи и във всяко село може да има две или три кооперации, като някои от тях обработват около 500 ха, други 2-3 ха, а съществуват и семейни парцели от около 0.5 ха, оцелели от колективния период. Големите семейни стопанства често надхвърлят 8.0 ха.

Според последните данни са формирани 3,157 нови кооперации, които покриват 43.5% от селскостопанската земя. Тези данни обаче са съмнителни, тъй като съдържат някои двусмислени дефиниции.

(3) Приватизация на селскостопанските предприятия

МЗХП е пряко отговорно за приватизацията на предприятията от неговата сфера, но крайното решение при приватизиране се взема от агенцията по приватизация.

Съгласно данните на МЗХП, министерството е приватизирало 805 предприятия, 443 от които са селскостопански (преди всичко птице- и свине-угоителни комплекси, оранжерии и селскостопански обслужващи предприятия) и 362 предприятия на хранително-вкусовата промишленост. Други 207 приватизационни процедури са били проведени до края на 1996 г. от които 89 са приключени с приватизационни сделки. През 1996 година МЗХП е заключило приватизационните процедури на 38 предприятия

и прави всичко възможно да приключи процедурите на 31 от тях : 1 птицеферма, 3 свинеферми, 1 селскостопанско търговско предприятие, 1 селскостопанско предприятие за препарати и химикали, 2 ветеринарни центрове, 1 машино-тракторна станция, 1 селскостопанско строително предприятие, 1 оранжерия, 2 фуражни цеха, 1 мелница, 7 месокOMBината, 6 мандри, 2 консервни предприятия, и 2 винпрома. В синхрон с политиката на правителството засягаща масовата приватизация, която беше ускорена, МЗХП цели да намали началният капитал при приватизацията на предприятията от селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост, преди всичко на бившите машино-тракторни станции.

2-4 Селскостопански условия

2-4-1 Съществуващ план за развитие на селското стопанство

(1) Политика за развитие на селското стопанство

Основното в селскостопанската политика на България след 1989г. е преходът от планово към пазарно ориентирано селско стопанство и хранително-вкусова промишленост. Главната задача на селскостопанската политика е да се създадат благоприятни икономически условия за ефективно, конкурентноспособно и ориентирано към износ селско стопанство и хранително-вкусова промишленост, което изисква повишаване на нивото и качеството на продукцията в съответствие с изискванията на вътрешния и международните пазари.

За да се постигнат тези цели правителството на България създава Закона за защита на селскостопанските производители (ЗЗСП) и той влиза в сила заедно с Правилника за неговото приложение през юни 1995г. ЗЗСП включва подпомагане на производството и търговията със селскостопански стоки и държавния фонд "Земеделие".

Според ЗЗСП годишната програма за развитие на селското стопанство се изготвя от МЗХП. Тази програма трябва да съдържа: видовете селскостопанско производство и дейности, които трябва да бъдат подпомагани, защитените изкупни цени, количеството суровини, за които трябва да бъде сключен договор за изкупуване на защитени изкупни цени, техническите и финансови средства (вкл. бюджетни).

(2) Държавен фонд "Земеделие"

Фонд "Земеделие" е създаден съгласно ЗЗСП. В него отиват годишни субсидии от държавния бюджет, приходи от приватизационни сделки, данъци върху износа на

селскостопански стоки, приходи от аренда на обществена земя и др. Средствата се изразходват съгласно целите на ЗЗСП и селскостопанската политика на страната. Той залочва да функционира през 1996г. за финансово стимулиране и подкрепа на селскостопанските производители.

През 1996 г. фондът е предоставил 3,998.8 млн. лв. на производителите на пшеница под формата на субсидии в размер на 350 лв./дка.

През 1993 г. е създаден фонд "Тютюн", чиято цел е да поощрява производството на тютюн и да подпомага тютюнопроизводителите. Средствата се използват за закупуване на изсушени тютюневи листа на минимална цена и за предоставяне на безплатни семена на производителите.

През 1996г. фондът ще предостави субсидии на тютюнопроизводителите в размер на 388.2 млн. лв.

(3) Фонд "Мелиорации"

Фонд "Мелиорации" е създаден през октомври 1983г. съгласно Постановление N 15 на Министерски съвет. През 1989г. фондът е преобразуван в републикански фонд "Земеустрояване и мелиорации" съгласно Указ 922 на Държавния съвет.

Функцията на фонда е да финансира строителството на хидромелиоративни съоръжения като язовири, корекции на реки, помпени станции, напоителни и отводнителни съоръжения, както и да плаща за тяхната поддръжка. Крайната цел е да се увеличи селскостопанското производство.

Приходите на фонда се осигуряват от данъка в размер на 2% от печалбата на предприятия и търговски банки с над 50% държавно участие. За 1996г. очакваните разходи на фонда са 909,700 хил. лв., от които капитални инвестиции са 800,000 хил. лв., а основните средства са около 810,000 хил. лв.

2-4-2 Маркетингови условия

(1) Канали за маркетинг и гласмент на основните селскостопански продукти

Както е показано на Фиг. Е-1-1, Приложение Е, съществуват различни канали за гласмент на основните селскостопански продукти. Като цяло, зърнените храни, плодовете и зеленчуците се търгуват свободно в сравнение с други стратегически

продукти като тютюн, вино и слънoglедово олио. В момента съществуват борси за зърнени храни и слънoglед в София, Монтана, Плевен, Пловдив, Раднево, Варна и Добрич. В София, Пловдив и Варна има тържища за плодове и зеленчуци. Те обаче са доста малки и средният обем на стоки, които се търгуват там, е около 5% - 10% от общия обем стоки на пазара.

По отношение на зърното държавата се намесва с цел да предотврати драстични промени в цените. Определени са минимални цени за доставки, за да се защити градското население. Държавното участие при зърнените храни обаче се подкопава от бързата поява на частни мелници и складови бази. В момента фуражното зърно или се оползотворява от производителя или се доставя от търговци и фуражни предприятия. Според прогнозата на МЗХП една трета от продукцията се използва от производителя, а две трети се продават. Намаленото търсене на фураж в резултат на намаленото производство на свине- и птицекомплексите води до намаляване на ползването на капацитета на предприятията до една трета от максималната им мощ. Държавата все още доминира в доставката и преработката на слънoglед, тъй като 14 държавни масложитни осигуряват 70 - 80% от слънoglедовото семе и произвеждат около 85 - 90% от слънoglедовото олио. Повечето частни фирми прилагат ниски технологии и само филтрират необработеното олио. Според "Правилника за приложение на Закона за тютюна и тютюнопроизводителите" производството, плащанта и маркетинга на тютюн строго се контролира от държавата по отношение на лицензи за отглеждане, брой на тютюнопроизводители и засадени площи, доставка на семена, минимални изкупни цени на тютюна и количеството, закупено от обществени тютюневи предприятия.

В момента 70% от всички пазарни зеленчуци и плодове се продават на производителските пазари в селските райони и на потребителските пазари в основните потребителски райони. Останалата част се продава на търговци на едро и преработвателните предприятия по силата на договори. Търговците на едро закупуват продукти от цялата страна и ги продават на магазини за търговия на дребно, общински потребителски пазари и предприятия от хранително-вкусовата и преработвателната промишленост.

(2) Системи за контрол върху качеството

За контрол върху качеството в съответствие с европейските изисквания е създаден Български държавен стандарт (БДС). След краха на плановата икономическа система обаче няма организация за следене на хигиената и правилници за безопасност на хранителните продукти. Много производители все още спазват стандартизацията на

предидната планова икономика, която изисква количество, а не качество.

- (3) Експортни квоти за ЕС и тяхното реално спазване
- ЕС е предоставил на България няколко тарифни квоти въз основа на споразумението за европейско сътрудничество. Квотите се променят всяка година в съответствие с реалните пазарни обеми през последните три години. Спазването им не е на ниво, тъй като а) търговци/износители не реагират адекватно с доставки за спазване на експортните квоти, б) съществуват извънтарифни варианти и сезонни изравнителни проучвания, в) липсва задълбочено познаване на системата на квотите и начина, по който те функционират, г) липсва спазване на изискванията на клиентите по отношение на качество, опаковане, разнообразие, поставяне на етикети и други спецификации, д) други пазарни възможности, е) незадоволителен контрол на квотите, иж) изчерпване на квотите. Те са показани в Таблица Е-1-1, Приложение Е.

- (4) Износ на български селскостопански продукти
- Таблица Е-1-2, Приложение Е показва последните тенденции в износа и вноса на селскостопански продукти в периода 1992 - 1996г. Износът на зърнени храни представлява около 40% от обема на целия износ с изключение на периода на забрана на износ. Износът на слънчогледови продукти се е увеличил както по обем, така и по стойност. Експортният обем на тютюна и произведените тютюневи заместители се увеличава по време на преходния период. Произведените в България плодове и зеленчуци бяха изнасяни предимно за страните от СИВ. По тази причина след неговото разпадане производството на тези продукти рязко спадна. Също така спадна и износът на животни, което доведе до увеличаване на вноса.

Таблица Е-1-3 и Е-1-4 показват традиционните търговски партньори за внос и износ. По отношение на преработените селскостопански продукти страните от бившия Съветски съюз все още са привлекателна географска област, въпреки че тези страни и най-вече Русия и Украйна, губят част от покупателната си способност.

2-4-3 Селскостопанско производство

- (1) Значение на сектора

Търговия и селско стопанство в България (млн. щ.д.)

	1990	1991	1992	1993	1994
Общ износ	13,123	2,706	4,468	5,058	4,316
Износ на селскостопански и хранителни продукти	2,025	753	1,011	760	885
Общ внос	13,434	3,440	3,922	3,721	4,156
Внос на селскостопански и хранителни продукти	570	195	329	452	456

Източник: Национален статистически институт НСИ

Секторът съставлява 20-24% от БВП. През 1995г. селското стопанство е съставлявало 12%, а хранително-вкусовата промишленост - 8% от БВП. Тези два сектора поемат 22-25% от работната сила и съставляват 20-23% от общия износ на страната. От общ износ в размер на 4,900 млн. щ. д. приблизително 20% са от растителни или животински продукти, храни, напитки и тютюн, което поставя селското стопанство и неговите преработени продукти на равно с черните и цветни метали по отношение на износа. През 1995г. стойността на селскостопанското производство е 250,000 млн. лв. от общо 1,350,000 млн. лв. (НСИ). Найголям дял в частния сектор има земеделието, с което се занимават 540,000 души през 1994г. от общо 1,097,000 (49,2%) (Институт по икономика, Българска академия на науките).

(2) Основни продукти

Найважният зърнен продукт в България е пшеницата с годишно производство между 3.4 - 5.3 млн. т. Вътрешното потребление е 3.25 или повече млн. т., хранително-вкусовата промишленост използва средно 1.7 млн. т., фуражната промишленост 1.0 - 1.3 млн. т., а необходимите семена за посев на 1.1 - 1.3 млн. ха са приблизително 0.3 - 0.35 млн. т. Царевица се отглежда на около половин милион хектара. Тя се използва главно за фураж. Годишното потребление е стигало до 2.5 млн. т., но през последните години то е спаднало до близо 1 млн. т. Ечемик се отглежда на около 3.75 млн. ха и производството му е 1.0 - 1.5 млн. т. Той се използва главно за фураж (0.5 - 0.8 млн. т.) и за производство на бира (225,000 т/г). Овес, ръж и ориз се отглеждат на площ съответно от 50,000 ха, 14,000 ха и 1,000 ха.

Двата основни проблема, с които се облъскват производителите на зърно в България, са несъизмеримостта на цените на вносните суровини, които са достигнали световно ниво, докато цените на местните суровини са останали ниски, и колапса на животновъдството заедно с прекъсването на връзките между животновъдството и

производството на фураж, което затруднява пропюзирането на реалното търсене на фуражно зърно.

а) Пшеница

Пшеница в България се отглежда на площ от около 1.1 млн. ха, а резервът е 400 - 500,000 т. През 1995г. намалените площи, късното засяване, липсата на торове и ранната зима, която доведе до лошо израстване на посевите, последвани от късна студена пролет, намалиха значително добивите. Правителството беше принудено да извършва внос на световни цени през 1996г. и забрани износа на пшеница. Министерът на земеделието предостави 85 млн. щ. д. за внос на пшеница и се предполага, че ще бъдат необходими около 450 - 500,000 т. Спадът в добивите от пшеницата в България е особено неблагоприятен като се имат предвид високите международни цени на пшеницата.

През 1995/6г. за пшеница бяха отделени по-голямата част от средствата от фонд "Земеделие" като около 95% от площта, засята с пшеница, беше субсидирана с 350 лв./дка. Субсидията беше извършена на три транша, 40% през ноември по време на сеитбата, 40% през пролетта за торове, пестициди и препарати за растителна защита и 20% при прибиране на реколтата. Всеки стопанин трябваше да предаде по 100 кг пшеница от всеки субсидиран декар (около една трета от цялата продукция; средният добив е около 300 кг/дка (в равнинните територии) и 150 кг/дка (във високите райони)). Зърното трябваше да бъде продадено на минимална цена, която по това време беше 6,200 - 6,800 лв/т в зависимост от качеството.

б) Ечемик

Стопаните произвеждат ечемик за пивоварните, който ако не отговаря на изискванията за качество, бива продаван за фураж. Пивоварната промишленост е един от секторите в България, който е получил инвестиции и технологии от чуждестранни инвеститори. През 1995г. са произведени 550 млн. литра бира. Търсенето за фураж е спаднало поради ликвидирането на селскостопански животни, но в момента техният брой нараства и ще расте и търсенето на фураж.

в) Слънoglед

Основната маслодайна култура в България е слънoglедът. Площите, засяти с него са се удвоили от 1990г. насам от 280,000 ха на 586,000 ха. Добивите леко са намалели от 1.3 т/ха през 1990г. на 1.2 т/ха през 1994г. Нивото на валежите през 1991г. беше добро и добивите са 1.6 т/ха, а 1993 беше суха година и добивите са 900 кг/ха. При увеличаване

на площите със слънгоглед възможно е *Sclerotinia root rot* да се превърне в основен проблем.

В момента функционират 14 големи държавни масложитни с годишен капацитет 600,000 т. и редица по-малки частни предприятия. Седем от държавните предприятия са оборудвани със стари и неефективни преси. Цената на рафинираното слънгогледово олио е определена на производствените разходи плюс 12%, което не поощрява дейността на масложитните.

Търговията със слънгоглед е ограничена чрез данъци и временни забрани за износ. Преработвателите твърдят, че имат големи запаси при слабо вътрешно търсене и изискват реализация на тези запаси за набирание на средства за закупуване на нови семена. Високото потребление на слънгоглед на глава от населението показва, че търговските бариери са заобиколени.

г) Захарно цвекло

През 1995г. по договор с рафинериите са произведени 157,000 т. цвекло от 9,200 ха. През 1990г. са били произведени 35,000т. Захарното цвекло е една от двете култури, които имат минимална цена гарантирана по ЗЗСП, която е 2,170 лв./т. За 1996г. Министерството очаква продукция от 20-30,000 ха през 1996г., която да се увеличи до 75,000 ха през 1997г. Не става ясно веднага защо производството на захарно цвекло трябва да бъде субсидирано. Преработвателното оборудване е амортизирано, добивите на цвекло са ниски и продължават да намаляват и международните цени на захарта са ниски. Деветдесет процента от захарта се внася. Въпреки че местната захар от цвекло не може да се сравнява с цената на тръстиквата захар, рафинериите настояват за продължаване на вноските тарифи.

д) Пътлон

Пътлонът е една от най-важните експортни култури на България, но след разпадането на пазарите на СИВ през 1990г. засягатите площи намаляха драстично от 53,000 ха през 1990г. до 14,000 ха през 1995г. В миналото годишното производство достигаше до 140,000 тона, но през 1995г. са били произведени само 18,000 тона пътлон. За да се увеличи производството на 60,000 тона през 1996г. са извършени промени в ценовата политика и финансирането. Средната цена през 1995г. е 87 лв/кг (1.35 щт. долара/кг). Предложената средна цена за 1996г. е 115 лв (0.73 щт. долара/кг).

През 1992г. традиционните пазари на България за пътлон са западнали, но оттогава насам са частично възстановени. Износът на пътлонски продукти за ОНД се е увеличил

от 17,103 т през 1993г. на 55,946 т през 1995г. (приблизително 45% от целия износ). Украйна, Узбекистан и Румъния са другите важни пазари. България страда особено много от статута си на развита страна, определен от ООН, поради което вноса ѝ в Русия попада в по-висока тарифна структура от повечето от основните ѝ конкуренти, но Русия остава основният търговски партньор на България, който внася плодове и алкохолни продукти в замяна на суровини за българската промишленост.

е) Зеленчуци

Производството на зеленчуци за преработка и износ е спаднало драстично. Важни за износа на пресни продукти са ранните домати, парниковите краставици, ранните картофи и червените чушки на стойност 400-450 млн. лв. в сравнение с износа на вино на стойност 1,500 млн. лв. (МЗХГ). Със своя климат, почви и местоположение България е в добра позиция да откликне на възстановяването на пазарите в бившия Съветски съюз, тъй като покупателната мощ на неговото население нараства и се увеличава търсенето на зеленчуци особено извън сезона. Друга възможност е ЕС.

ж) Плодове

Основните проблеми при производството на плодове в България са удължаването на процеса на поземната реформа, увеличаването на цените на материалите, особено на пестицидите и загубата на експортните пазари за всички видове плодове (пресни, замразени и консервирани), което доведе до презадвояване, спад във вътрешните цени и нежелание за инвестиране в овощарството. Около 50% от овощните градини са унищожени или са занемарени до състояние, което изисква значителни инвестиции. Овощните градини са намалели с над 40% от 95.8 хил. ха през 1985г. на 49.7 хил. ха през 1995г. Спадът в производството също е значителен от средно за всички видове стопанства и всички видове плодове 479,000 тона през 1985г. на 214,000 тона през 1995г. От 1990г. частният сектор осигурява по-голямата част от общото производство на плодове: делът му през 1990г. е 5% и нараства на 56% през 1995г.

з) Грозде

През 1990г. в България е имало 127,000 ха лозя, намалели до 1995г. на 98,000 ха. Много от масивите са изоставени или занемарени и производството драстично е намалало. Смята се, че само 10% от лозята са в добро състояние, най-малко 20% са изоставени, 25% са повредени, а 17% са обхванати от вредители или болести. Спадът в производството може да се дължи на три основни фактора: загубата на пазарите в бившия Съветски съюз, забавянето на реституцията на земята и високите цени на материалите. В момента някои винарни дават кредит на производителите, за да поощрят възстановяването и подобряването на техните лозови масиви.

В миналото България е произвеждала 1,7 млн. литра вино годишно, сега производството е близо до 1 млн. литра. Осемдесет процента от продукцията се изнася, което я прави вторият износен продукт по големина след тютюна. През 1995г. винарните са произвели 12% от общата хранително-вкусова продукция на стойност 15,000 млн. лв. (НСИ). В България има 45 винарни, 39 от тях в системата на МЗХГ, една общинска фирма и 5 кооперативни. Годишно те могат да преработват 700,000 тона грозде. Според Сдружението на производителите и търговците на вино и спиртни напитки общото производство на вино през 1995г. от 50,000 ха е било 1 млн. литра (от 200,000 тона грозде), а през 1994г. е намаляло на 450,000 тона. Производството на грозде през 1980 е било 911,000 тона.

и) Животновъдство

Спадът в производството на животинска продукция, последвал разпадането на държавните предприятия за отглеждане на селскостопански животни, е подрастимен дори от намаляването на добивите. В резултат на решенията на ликвидационните комисии за преразпределяне на животните новите собственици най-често или продават или използват животните за консумация. Износът на живи животни значително нараства през 1992г., тъй като новите собственици нямат възможност да хранят и отглеждат животните и ги продават. Това довежда до недостиг на животни за разгод и на млади животни, което в комбинация с намалялото производство на фураж поради прехвърлянето му от големи механизирани кооперативи към малки стопанства, често обработвани ръчно, води до драстично намаляване на броя на животните. До края на 1994г. този процес на намаляване постепенно залочва да спира. Трудно е да се установят точни данни за броя на животните в момента, тъй като по-голямата част от тях се отглеждат в малки семейни стопанства или от отделни домакинства.

Брой на животните (България)

(000)	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Говеда	1,615	1,577	1,457	1,310	974	750	638
-крави	648	617	609	575	489	419	351
Свине	4,132	4,352	4,187	3,140	2,680	2,071	1,986
Овце/Кози	9,045	8,563	8,436	7,256	5,425	4,439	4,193
Птици	41,805	36,339	27,998	21,707	19,872	18,211	19,126

Източник: ФАО и НСИ

Намаляването на броя на животните оказва влияние върху приходите от износ на България, която има традиции в износа на живи животни и месо; износът на всички категории животни след "годината на ликвидация" (1992) е 25-33% от тяхното ниво през 1989г.

2-4-4 Управление на стопанствата

(1) Вид стопанства и размери

Според МВФ съществуващите форми за селскостопанско управление в момента са:

а) държавни стопанства, б) организации в ликвидация, в) нови кооперативи, г) нови сдружения (дружества и земеделски фирми), и д) индивидуални стопанства и парцели на отделни домакинства. Техните основни характеристики са следните:

а) Държавни стопанства

Законова уредба	Указ 56, Търговски закон
Вид собственост	Обществени
Средна площ	270 ха
Управител	Държавен служител
Работна ръка	Наемна

б) Организации в ликвидация*

Законова уредба	Закон за стопанисване и ползване на земеделските земи
Вид собственост	Нереституирана земя
Средна площ	1,700 ха
Управител	Председател на ликвидационен съвет
Работна ръка	Наемна

в) Производствени кооперации

Законова уредба	Закон за кооперациите
Вид собственост	Частна собственост/под аренда
Средна площ	700 ха
Управител	Член, избран за председател
Работна ръка	Членове и наемна

г) Земеделски сдружения (дружества и земеделски фирми)

Законова уредба	Търговски закон
Вид собственост	Частна собственост/под аренда
Средна площ	500 ха
Управител	Нает управител или избран съдружник
Работна ръка	Членове или наемна

д) Индивидуални стопанства и парцели на отделни домакинства

Законова уредба	Не се изисква регистрация
Вид собственост	Частна собственост/под аренда
Средна площ	0.6 ха
Управител	Главата на семейството
Работна ръка	Членове на семейството

Забележка: * През май 1996. ликвидационните съвети са премахнати.

Държавните стопанства, стопанисват и притежават, само 7% от общата площ (320,000 ха). Близко 23 млн. ха, 53% от обработваемата земя, се управлява от частни стопанства. Тя подлежи на реституция. Когато се създават нови кооперации, част от земята все още се записва като невъзстановена собственост. Тя е около 1,797,000 ха (42% от обработваемата земя).

Броят на частните земеделски организации постепенно се увеличава. Според данните от НСИ съществуват над 1,775,000 стопанства, които обработват 42.6% от обработваемата земя през 1996г. През периода 1992-1996г. броят на частните стопанства е намалял с 9%, площта на земята им се е увеличила два пъти, т.е. средно 1.1 ха.

(2) Работна ръка

Около 759,200 (16%) от работоспособното население на страната е заето в селското стопанство, а 60,700 (8%) от заетата работна ръка в селското стопанство е в частния сектор. Броят на сезонните работници в селското стопанство е около 2.0 - 2.2 милиона.

(3) Цени на селскостопанските продукти и материали

Схемата за подкрепа на доходите на селските стопани е разработена в програмата на ЗЗСП през юли 1995г. Законът определя гарантирани цени за пшеницата, царевичата, захарното цвекло, картофите, месото (телешко, свинско, агнешко), млякото (краве и овче) и прогнозни цени за други основни култури според програмата на МЗХП.

Селските стопани имат проблеми главно поради високите цени на материалите и суровините, повечето от които се внасят и се влияят от увеличаващия се обменен курс и цените на изхода/входа определяни от силните монополисти в хранително-вкусовата промишленост.

- (4) Данък върху общия доход от селскостопанска дейност
Според ЗЗСП стопаните се освобождават от данък върху дохода, придобит от селскостопанска дейност, а селскостопанските фирми от данък върху печалбата, за период от пет години.
- (5) Разходи и приходи от продукти
Най-важните култури, които се отглеждат в България са пшеница, ечемик, царевица и слънголед. От плодовете се отглежда основно грозде.

На база данните за производствените разходи, изготвени от САПИ, и резултатите от интересотата с членове на производствените кооперативи доходите, които се получават от отглеждането на тези култури са показани в следната таблица:

Култура	Добив	Цена на произведетеля	Приходи	Променливи разходи	Фиксирани разходи	Възвръщаемост	Рентабилност
	(кг/ха)	(ш.д./кг)	(ш.д./кг)	(ш.д./кг)	(ш.д./кг)	(ш.д./кг)	%
1. Едногодишни							
Култури							
Пшеница	2,000	0.14	280.00	220.00	10.00	50.00	22
Ечемик	1,800	0.13	234.00	199.00	10.00	25.00	12
Царевица	2,200	0.15	330.00	219.00	38.00	73.00	28
Слънголед	1,000	0.11	110.00	77.00	10.00	23.00	26
2. Многогодишни							
Култури							
Грозде за вино	4,000	0.18	720.00	134.00	22.00	564.00	361

Забележка: Цените към 31 юли 1996 г. са при валутен курс (ср. юли 1996 г.) = 180.14 лв./ш.д.

Променливи разходи: суровини и работна ръка

Фиксирани разходи: администрация, застраховка и амортизация и др.

Източник: САПИ и интересотата с производствени кооперативи

Селскостопанското управление в България има сериозни затруднения, свързани с

ниските добиви, резултат от неподходящи земеделски технологии (липса на консултантски услуги), недостатъчно третиране с торове и пестициди (поради липса на финансови средства за закупуването им, високи лихвени проценти по кредитите и инфлация), липса на качествени семена и на пазарни системи. Селскостопанските машини и напоителните съоръжения също са в много лошо състояние. В заключение при тези култури е често срещано некачественото обработване, с изключение на лозята за вино. Тези обстоятелства се отразяват на селскостопанското управление заедно с намаляването на производството на културите.

2-4-5 Земеделски кредит

(1) Преференциални инвестиционни кредити

Кредитирането на селското стопанство от обществени финансови институции в действителност не съществува. Единствените преференциални земеделски кредити, които са гарантирани и се дават на селскостопанските производители, са от държавния фонд "Земеделие" по смята на ЗЗСП. Този кредит е даден за есенната сеитба през 1996г. и стопаните (получили кредита) плащат 50% от основния лихвен процент за страната. Другите 50% се субсидират и пазарният лихвен процент трябва да бъде покрит от фонда.

Съгласно Програмата за развитие на селското стопанство и хранителната промишленост за 1996г. средствата от фонда ще бъдат насочени за: субсидии за производители на пшеница и царевича, за гарантиране на защитна изкупна цена на захарното цвекло, за стимулиране на износа на селскостопански продукти, за поемане на до 20% от инвестициите за закупуване и даване под наем на 300 български трактора, за преференциални инвестиционни кредити съгласно ЗЗСП и др.

(2) Схема за фонд "Земеделски капитал"

Схемата за фонд "Селскостопански капитал", създадено съгласно споразумение между правителството на България и ЕС, за създаване на частни кооперативни кредитни сдружения (наречени "кредитни кооперации") на частните стопани влиза в сила през декември 1996г. По тази схема допълнителни ресурси под формата на дялов капитал и кредит за членовете на кредитните кооперации, които получават 280 млн. лв. и 7 млн. екто безвъзмездна помощ от българското правителство и ЕС (Програма ФАР). По тази схема са създадени 30 кредитни кооперации в цялата страна.

Кредитите по тази схема ще бъдат използвани за финансиране на дейности и услуги, свързани със селскостопанското производство в следните сфери: производство на

зърно, плодове и зеленуци, лозя, производство на мляко и месо, както и за дребномащабни преработвателни дейности. Годишният лихвен процент е определен на 54%, което е около една четвърт от лихвения процент на търговските банки.

В момента търговските банки не предоставят земеделски кредит, тъй като няма кредит за отпускане на заеми. Основният лихвен процент на БНБ е 180%, така че минималният лихвен процент в банките е 188% или повече. За даване на заем е необходима ипотека на селскостопански машини, съоръжения или култури.

2-4-6 Земеделски организации

(1) Кооперативи

Българските комунисти, след взимане на властта след Втората световна война въвеждат централно държавно планиране и контрол върху селското стопанство. До 1960г. около 90-95% от обработваемата земя е организирана в колективни стопанства средно от 3-4,000 ха всяка (Световна банка, 1994г.) През 1987г. българското правителство реструктурира големите колективни стопанства в 2,100 кооператива на база село, и с малки парцели земя дадена под аренда за частна обработка.

Ликвидационните съвети са създадени през 1991г. Тогава съгласно закона за ползването и стопанисването на земята и многобройните му изменения българското правителство започва процес на връщане на земята. При този процес много жители на градовете и неземеделци стават собственици на селскостопанска земя. Голяма част от тях или не използват земята или я дават под аренда на кооперациите.

Ликвидационните съвети помагат за трансформирането на старите държавни форми-ТКЗС-та в кооперации. След ликвидацията на активите ликвидационните съвети се закриват през май 1996г. Регионалните и местните селскостопански служители поощряват създаването на кооперации с надеждата, че обработваемата земя ще се увеличи. Кооперативните структури са и удобен и познат вид организации, които да служат за получатели на активите при ликвидационния процес.

Кооперациите в България могат да бъдат групирани в три категории:

- 1) Бившите ТКЗС-та, които са преобразувани от предишните ръководители в кооперации, много от които са запазили предишния вид управление от върха надолу. Обикновено тези кооперации са големи (над 500 ха) и може да имат 200-500 членове.
- 2) "Нови кооперации". Те се формират от бивши членове на ТКЗС-та, които не искат да

бъдат част от кооперациите, управлявани от предишните им ръководители. Тяхното управление напомня това от старата социалистическа система. Обикновено размерът им варира от 100-200 ха до 700 ха със 50-200 члена.

- 3) Дружества и асоциации. Това са физически лица, обединени в дружества и малки асоциации или кооперации. Те могат да бъдат както малки групи от бедни стопани, така и големи печеливши частни стопани, които са взели земя под аренда. Размерът им варира в различните райони от 300-600 ха.

От трите вида бившите ТКЗС-та все още доминират по площ и производство. Различни източници предлагат, че 42-50% от цялата обработваема земя е в кооперациите, като много от районите се управляват почти изцяло от тях..

На национално ниво Съюзът на земеделските кооперации е организацията, която групира бившите ТКЗС-та. Той е мощна политическа организация, доминирана от поддръжници на Българската социалистическа партия (БСП). Съюзът е политически, но той посредничи и при намирането на пазари за суровини и готова продукция за членовете си.

Земеделската конфедерация представлява 'новите кооперации'. Тя не е толкова мощна колкото Съюза и се концентрира повече върху въпроси, свързани с политиката, отколкото върху практически въпроси като суровини, материали или производство. Конфедерацията също се доминира от привърженици на БСП, но повече на техническа основа. Всяка област има федерация, която на национално ниво се обединява с другите и формира Конфедерацията.

Централния кооперативен съюз (ЦКС) е съюз на обслужващи производствени кооперации за потребителски услуги за търговия на дребно из цялата страна от периода преди реформата. Търговските кооперации (ТК) в ЦКС имат мрежа от над 1,000 фирми, които купуват, продават и произвеждат хранителни продукти. Типичните ТК обслужват 5-8 села или един по-голям град и продават потребителски продукти, инструменти, семена, торове и малки машини и може да ръководят пекарна, мандра или месопреработващи съоръжения, въпреки че магазините не са особено добре заредени.

За целите на това проучване земеделските организации са групирани в няколко категории: кооперации, фирмени стопанства, арендатори, дружества или асоциации, частни стопани. Категориите са изброени в низходящ ред по обработваема земя, като

се подчертава факта, че кооперациите обикновено обработват найголемите площи земя. Средно всеки вид организация съдържа група от членове (не винаги активни земеделци), които обработват части от земята. Частните стопани обикновено се третират като физически лица.

Кооперациите са преобладаващата производствена единица, която обработва около 60-90% от земята, в зависимост от района. Почти във всяко село има по един или две кооперации. Кооперациите са най-удобния вид организация, както и добре познат начин за организиране на производството в преходния период, когато има голяма нестабилност поради промените и липсата на поземлена реформа. Създаването на кооперациите се поощрява през 1992 и 1993г. за да се улесни ликвидацията на старите държавни земеделски структури и така обновени те да могат да имат възможност за достъп и притежание на съоръженията и оборудването на бившите стопанства.

Кооперациите се регистрират по Закона за кооперациите, като всека от тях трябва да има съвет и общо събрание на членовете като основна ръководна структура. Някои кооперации настояват за пълен контрол върху обработваемата земя и технологиите, докато другите предлагат избор на членовете си по отношение на степента на участие в кооперацията, трудовите изисквания и избора на култури. Членовете получават средно 20-35% от приходите от реколтата, в натура или в брой като плащания за наем.

Фирмените стопанства или предприятия, собственост на фирми, се срещат рядко, но се очаква техният брой да нарасне при завършването на реституцията на земята и откриването на пазар за земята. Отпускането на кредит и сделките със земя вероятно ще стимулират развитието на селскостопанските предприятия, които извършват търговски операции в условията на пазарна икономика. В момента рисковете за започване на изцяло търговска дейност са високи, затова много предприемачи работят в сдружения или кооперации, за да избегнат трудностите и данъчните задължения.

Производството на арендаторите представлява 10-20% от обработваемата земя в зависимост от местоположението. Договорите за аренда се уреждат между временните собственици и арендаторът, който е управител на стопанството. Арендата представлява обработване на няколко парцела земя в замяна на плащане на наем в брой или в натура на собствениците на земята. Подобни договаряния се извършват на лична основа и структурата им обикновено не се регистрира като стопанско предприятие. Дейността на арендаторите е печеливша, те плащат по-добри наеми от кооперациите - плащанията варират от 25-35% от приходите от производство като

компенсация за участващите членове.

Сдруженията на временни земеползватели до сега обработват около 0-20% от земята в зависимост от района. Сдруженията обикновено се формират по родствена линия и работят по подобие на кооперация от членове на семейството. С течение на времето се очаква те да преминат от неформалните семейни структури към формализирани бизнес асоциации или фирмени стопанства с ръководство от 3-5 човека, които да се регистрират по Търговския закон или Закона за кооперациите.

Частните стопани обработват малка част от производствените райони в страната. Много малко от тях се различават от малките семейни стопанства главно за препитание на семейството. Дребното земеделие е важен източник на зеленуци за поголемите семейства в периода на инфлация и скромен източник на приходи - особено важен когато работните места в промишлеността намаляват. Икономическата среда в момента не е благоприятна за едромашабни операции на частни стопани. Частните стопани се затрудняват от липсата на достъп до кредит, до евтини суровини, до пазари и селскостопански машини. Реституцията на земята и достъпът до кредит са ключови фактори за поощряване на частното земеделие.

(2) Сдружения на водоползвателите

На теория Сдруженията на водоползвателите (СВП) са полезен механизъм за стимулиране на стопаните да поемат задължения да контролират водата за напояване и управлението на съоръженията. Създаването на СВП в България е проблематично като се има предвид състоянието на поземлената реформа, състоянието на напоителните съоръжения и бързо променящата се структура на селскостопанското производство. Под контрола на МЗХП и "Напоителни системи" ЕАД, по съвет на Световната банка се разработват планове за създаване на местни СВП в цялата страна. Съгласно тази програма СВП трябва да бъдат механизма за разпределяне на водата, събиране на такси за водоползване и за осъществяване на експлоатацията и поддържането на напоителната мрежа в рамките на стопанствата. В страната се използват само 5-20% от напоителните съоръжения.

Световната банка работи по подготовката на проект за потенциален кредит за напояването. Като условие за кредита е поставено създаването на местни СВП на теория по технологичен принцип, организиран от мрежа от местни консултанти. Целта е през 1996г. да бъдат регистрирани 100 СВП и да започне прехвърлянето на задълженията за експлоатация и поддръжка на местните СВП. Средствата от Световната банка, ако такива бъдат отпуснати, се очаква да бъдат насочени към избрани пилотни

райони и да се предоставят средства за двуетапен заем. На СВГП може да бъде отпуснат кредит при нисък лихвен процент за възстановяване на напоителната мрежа в стопанствата.

Проведените интервюта с "Напоителни системи" ЕАД, с местни консултанти по СВГП и новоформирани СВГП в трите проучвани района показват умерен прогрес в създаването на СВГП. Липсата на интерес към създаването им се дължи на структурата на земеделието и на слабото използване на напоителните съоръжения. Местните консултанти по СВГП се опитват да поощряват създаването им под различни форми, за да постигнат поставените цели за формиране и регистрация на СВГП. В повечето случаи те се формират към най-голямата кооперация в селото, където напоителните съоръжения частично се използват. Създаването на тези сдружения в повечето случаи е насилствено, по нареждане и преследва административни улеснения.

Законовата основа за създаването на СВГП под формата на проект на "Закон за водни сдружения в земеделието" е одобрена от МЗХП в края на ноември 1996г. Законът предвижда четирите "роли", изброени по-горе. Преди прилагането му законът трябва да бъде приет от Парламента. В предложената форма проектозаконът подчертава историческите модели в България, когато "водните синдикати" са били жизненоважни селски организации през 1920-те. Авторите му били взели предвид и европейските закони, главно на Франция и Германия.

2-4-7 Институции и спомагателни услуги

(1) Консултантски услуги

Службата за консултантски услуги в МЗХП е създадена неотдавна главно с финансовата подкрепа на Програма ФАР. Бившата социалистическа система на управление съдържа обширна национална мрежа от научни опитни станции, организирани по вид култури, но тя не играеше консултантска роля за селкостопанските производители. В миналото държавните земеделски и кооперативни структури са поемали тази консултантска функция. През есента на 1996г. Програма ФАР предоставя техническа и финансова помощ за създаването на ново Управление "Изследвания и консултантски услуги" в МЗХП. Управлението има два отдела, един за селкостопански консултации и другият за ръководство и контрол на селкостопанските техникуми и училища. Създадени са четири национални центъра: (1) Информационен, (2) Агробизнес и счетоводство, (3) Обучение и (4) Анализ на почвите. През януари 1996г. Управление "Консултантски услуги" ефективно създаде мрежа от 19 местни служби за консултантски услуги, използвайки съществуващите съоръжения и

служителите от бившите опитни станции. Всяка местна консултантска служба (МКС) разполага с пет специалисти, които предоставят практически съвети на производителите. Нивото на обслужване в тези служби често варира.

(2) Селскостопанско образование и изследвания

В системата на МЗХП са включени всички селскостопански техникуми както и други учебни заведения с възможности за доброволно обучение. МЗХП поддържа и мрежа от 87 служби и институти в България. Висшите учебни заведения са Селскостопанския университет в Пловдив, Факултета по селскостопанска икономика в София, Ветеринарният център в Стара Загора и Факултета по селскостопанска механизация в Русе. Ограничените средства и намалелите международни връзки са допринесли за намаляването на жизнеността на учебните заведения.

България има богата история и добра репутация в оферата на селскостопанските изследвания и средства за обучение. В системата на Селскостопанската академия има 61 изследователски института в цялата страна. Недостиг на средства и липса на обучение на персонала са дали своето отражение върху тяхното функциониране..

2-5 Инфраструктура

2-5-1 Селскостопанска инфраструктура

(1) Напояване и отводняване

а) Водни ресурси

Главният източник на вода в България са язовирите, които са 178 на брой с общ капацитет 4,624.37 млд.куб.метра. В таблицата по-долу са показани органите, които ги контролират, по брой и капацитет. Повечето от язовирите се експлоатират и поддържат от "НС" ЕАД, а останалите от други организации - доставчици на вода за питейни и промишлени нужди или електрическата компания.

<u>Управляващ орган</u>	<u>Брой</u>	<u>Общ капацитет</u>
НС-ЕАД	173	3,133.17 млд.куб.метра
Друг	5	1,491.20 млд.куб.метра
Общо	178	4,624.37 млд.куб.метра

По-долу са показани петте язовира с най-голям капацитет:

<u>Име на язовира</u>	<u>Капацитет</u>	<u>Местоположение</u>	<u>Предназначение</u>
Искър	673.0 млнкубметра	София	Водоснабдяване
Огоста	505.0 млнкубметра	Монтана	Напояване
Жребчево	400.0 млнкубметра	Сливен	Напояване
Цонево	329.0 млнкубметра	Варна	Напояване
Тиа	311.8 млнкубметра	Шумен	Напояване

Язовир "Огоста" е построен за вода за напояване, но събираната в него вода не се ползва ефективно, поради липса на напоителни съоръжения.

б) Напоявани площи

Селскостопанската земя в България е шест милиона хектара и приблизително един милион хектара са снабдени със съоръжения за напояване според преброяването, проведено от МЗХП през 1994г. Около 70% от изградените полвни площи, (приблизително 692 хиляди хектара) имат годни съоръжения, готови за напояване. Над 95% от напоителните съоръжения се експлоатират и поддържат от "Напоителни системи" ЕАД. (Вж Таблица J-1-1, Приложение J).

в) Напоителни съоръжения

Над 20% от цялата напоявана площ, експлоатирана от "Напоителни системи" ЕАД изисква възстановяване, според класификацията от преброяването през 1994г.

(таблицата по-долу е в хил. ха)

<u>Описание</u>	<u>Общо</u>	<u>Клас I</u>	<u>Клас II</u>	<u>Клас III</u>	<u>Клас IV</u>
Обща напоявана площ	1,017.50	692.55	243.38	81.57	(64.79)
Площ управлявана от НС-ЕАД	960.93	673.00	219.08	68.84	(52)
					(32)

Клас I: Напоителните съоръжения са добре поддържани и не се налага ремонт в момента

Клас II: Напоителните съоръжения функционират, но някои части се нуждаят от ремонт при експлоатацията им по-нататък

Клас III: Необходимо е възстановяване на напоителните съоръжения

Клас IV: Тъй като тези площи не могат да бъдат напоявани поради причините, изброени в Таблица J-1-1, тези съоръжения ще бъдат изключени от балансовите активи. Повредените участъци във водоотточниците и каналите могат да се смятат за неизползваеми. Те са обозначени със скоби.

г) Методи за напояване

Над половината от напояването в България се извършва с дъждовални системи поради едромашабното земеделие и положителните водни запаси. Площите със съоръжения за дъждовално напояване не изискват възстановяване в по-голямата си част в сравнение с площите с гравитачно напояване. (Вж. Таблица J-1-1)

(2) Енергоемкост

Около 2/3 от напояваната площ се снабдява с вода чрез помпени станции. Дневната цена на енергията е много висока в сравнение с нощната, затова помпените станции за покачване на водата работят главно през нощта и водата се изпомпва в изравнителни.

Цени на електроенергията за промишлени цели
вкл. за селско стопанство (лв/квтч)

Напрежение	Зима			Лято		
	Високо	Средно	Ниско	Високо	Средно	Ниско
Високо	12.27	12.74	13.31	10.74	11.04	11.59
Дневно	6.66	6.87	7.16	5.77	6.00	6.26
Нощно	3.29	3.40	3.53	2.81	2.99	3.04
Електро	9.88	10.07	10.74	8.58	8.88	9.32

2-5-2 Социална инфраструктура

Транспорта и социалната инфраструктура в България са създадени въз основа на централно планираната икономика. Транспортът (железопътен, пътен, въздушен, речен и морски) и социалната инфраструктура (жилища, прибиране на отпадъци, електроцентрали) са в добро състояние и от високо качество. След разпадането на социалистическата система обаче транспортът се облъсква с редица проблеми като неправилна експлоатация и слабо управление по време на прехода поради недостиг на бюджетни средства за експлоатация и поддръжка.

(1) Промени в транспорта

След разпадането на социалистическата система средствата за транспортиране са претърпели драстична промяна. Железопътният транспорт, който е превозвал около 40% от общия товар, е загубил позициите си и сега превозва само 8%. Поради преминаването от пазарите в страните от СИВ към страните от ОИСР превозването с речен транспорт също е намаляло. Морският транспорт се е увеличил два пъти и

пътният транспорт значително увеличава своя дял в превозите. През 1994г. пътният транспорт се е увеличил 10 пъти в сравнение с 1991г.

(2) Преглед на транспорта

а) Пътен

Пътищата спадат към четири категории: магистрали, Първи клас (национални пътища), Втори клас (национални пътища), Трети клас (регионални пътища) и Четвърти клас (местни пътища). Общият им брой е 185 с дължина 3,934 км. Пътищата с настилка, освен магистралите, заемат над 90%, но повечето са с обикновена настилка, и около 70% от пътищата от всички класове не се поддържат.

б) Железопътен

Железопътният транспорт в България разполага с мрежа от 4,300 км, повечето линии са двойни и 61% са електрифицирани. Стандартният размер на линиите е 1,435 мм, което дава възможност за достъп до европейските страни.

Главните вътрешни линии са София - Варна, София - Бургас и две линии, които свързват Русе - Варна и Стара Загора, всичките са електрифицирани. Други железопътни линии, които свързват България със съседните страни са София - Димитровград, Видин - София - Кулата, Пловдив - Свиленград и Девня - Кардам.

в) Въздушен

В началото на 1991г. "Балкан" (националният превозвач) се разделя на три авиокомпании, съгласно плана за приватизация. Но трите авиокомпании все още са държавни. В България има около 290 летища. 260 от тях се използват за селскостопански цели. Главните летища за пътници са във Видин, София, Бургас, Велико Търново, Русе, Търговище, Варна, Стара Загора и Пловдив. Международни са летищата в София, Варна и Бургас.

г) Речен

За речен транспорт се използва главно р. Дунав, на която има 13 пристанища и 7 митнически пункта. Статистиката показва, че общият брой на пътищата, използващи речен транспорт, е 54,000, а общо са превозени 1.13 м. тона товари. Броят им е спаднал с около 80% от нивото през 1991г. Главните речни пристанища, през които минават 92% от товарите в България, са Русе, Лом и Свищов.

д) Морски

Морските пристанища са разположени по бреговата линия на Черно море. На 350-километровата брегова ивица между границите с Румъния и Турция са разположени 11 пристанища. Пристанищата във Варна и Бургас са центровете за международна търговия. Товарите, превозени по море, са се удвоили през 1994г. в сравнение с 1990г.

2-6 Екологично управление на природните ресурси

Отбелязан е напредък във въпросите свързани с околната среда, вкл. приемане на основни закони, разработване на национална стратегия за опазване на околната среда и увеличаване на институционния капацитет. Замяряването на двете основни среди - водната и въздушната, е намаляло. Сега усилията трябва да се концентрират върху ефективното управление по време на периода на икономически реформи. По-долу е направен преглед на управлението на природните ресурси.

(1) Води

Средният годишен отток в България е 20,7 млд.куб.метра (без р. Дунав). Годишно наличните подпочвени води достигат до 6 млд.куб.метра. Небалансираното разпределение на водните ресурси довежда до недостиг на вода в много райони.

По-голямата част от населението на България ползва вода от централното снабдяване. Качеството на речните води не е задоволително, но показва подобрения поради спада в промишленото и селскостопанското производство.

Промислените заводи са основният източник на замърсяване чрез постоянното изхвърляне на отпадъчни води. Друг основен замърсител са общинските отпадъчни води.

Всички основни речни басейни се наблюдават от контролна мрежа. Резултатите се публикуват в тримесечни доклади и годишен обобщаващ доклад. Липова постоянен контрол на подпочвените води. Като цяло те са подходящи за напояване, но се отчита замърсяване със сулфати и нитрати.

(2) Земи

Около 20% от селскостопанските земи и горите в България са у вредени или замърсени. Природни явления като ерозия и окисляване причиняват около 80% от щетите. Намесата на човека също допринася за ерозирането и окисляването. Около 3.2 млн. ха са разположени на много стръмни склонове и са застрашени от ерозия. Земята, застрашена от ерозия от вятъра е около 1.7 млн. ха.

Според института "Гушкаров" силно киселини почви покриват около 0.35 млн. ха (Ph под 4.5). Много от тези почви се естествено киселини. През последните години по-слабата селскостопанска активност е довела до частично намаляване на проблема. Другите проблеми, свързани с управлението на земята са заблатяването (около 0.30 млн. ха), солеността (0.03 млн. ха), минното дело и строителните дейности.

(3) Природа

Природните богатства в България са изключително много и има голямо разнообразие на флора и фауна. Намаляването на икономическия растеж допринася за опазването на природата поради по-слабото замърсяване и други вредни дейности. Страната има добри постижения в увеличаването на защитените райони, които сега покриват 4.5% от територията. Прогрес има и в третирането на водните повърхности. Изчезващите видове са малко в сравнение с останалата част от Европа.

(4) Въздух

Като цяло замърсителите на въздуха в България са много на брой. От 1990г. насам обаче и особено през 1990г., най-вече в резултат на икономическия спад, основните замърсители като сяра, азот и въглерод значително са намалели. Главните сектори, които допринасят за замърсяването на въздуха са производството на електроенергия, промишлеността, топлоенергията, минното дело и транспорта.

2-7 Други подобни проекти в изпълнение

2-7-1 Програма ФАР

(1) Обща информация

Програма ФАР е създадена по инициатива на Европейския съюз за подпомагане на развитието на една голяма демократична общност от нации в рамките на стабилна и прогресивна Европа. Нейната цел е да помага на страните от Централна и Източна Европа (шест държави включително България, Чехия, Унгария, Полша, Румъния и Словакия) да се присъединят към европейското развитие и да изградят по-тесни икономически и политически връзки с Европейския съюз.

Това се прави чрез предоставяне на финансова помощ за подпомагане на процесите на икономически преход и за подкрепа на новосъздадените демократични общности. Финансовата помощ, която Програма ФАР предоставя я прави най-голямата по рода си програма за сътрудничество.

Основните приоритети при финансирането са еднакви за всички страни, въпреки че всяка една от тях е на различен етап от прехода. Главните сфери са реструктуриране на държавните предприятия, вкл. селско стопанство, развитие на частния сектор, реформи в институциите и държавната администрация, реформи в социалните услуги, заетост, образование, здравеопазване, развитие на енергетиката, транспорта, съобщенията, околната среда и ядрената безопасност. Чрез различни програми ФАР се опитва да помогне за доближаването на законодателството до нормите и стандартите на ЕС, както и да доближи използваните в практиката. През периода 1990-1995г. България е получила 476.5 млн. екто от Програма ФАР по силата на Програми за вътрешно и международно подпомагане. Помощта е подпомогнала множество проекти за икономически, социални и политически реформи.

До 1995г. Програма ФАР е подпомагала и е одобрила приложението на следните проекти:

- Финансова реформа в данъчното облагане, счетоводството, одитинга и застрахователното дело през 1991г. (6 млн. екто);
- Финансова реформа за продължаване на дейността по данъчното облагане и счетоводството, бюджетни реформи, управление на дълга и контрол през 1993г. (2 млн. екто);
- Помощ за дейностите по европейската интеграция през 1993г. (2 млн. екто);
- Помощ за обща информационна компания, проучване и обучение в рамките на Центъра за европейски проучвания и Евро информационен и кореспондентски център през 1994г. (1.2 млн. екто)
- Държавна администрация през 1993г. (3 млн. екто)
- Милитерна реформа през 1993г. (8 млн. екто)
- Статистика през 1993г. (3 млн. екто)
- Доближаване до законите на ЕС през 1995г. (2 млн. екто).

Предложените главни сфери на дейност в рамките на Програма ФАР през 1996-99г. са:

- процесът на европейска интеграция, вкл. доближаване на законодателството, държавната администрация и участие в програми на ЕС;
- развитие на частния сектор, вкл. приватизация, реструктуриране на държавните предприятия и банковия сектор, посървяване на чуждестранните инвестиции и експорта;
- човешки ресурси и социално развитие;
- инфраструктура с концентриране върху транс-европейските мрежи и реформи в енергетиката.

(2) Селско стопанство

а) Преглед на досегашното сътрудничество

Общо 56 млн. еко са предоставени на селското стопанство за периода 1990-1995г. Дейностите включват: 1) техническа помощ и помощ при определянето на политиката на МЗХП, 2) помощ при реформите в собствеността (реституция на земята и регистрацията, приватизация и реструктуриране на държавните предприятия, 3) развитие на производството и държавните структури, 4) финансиране на селските райони, вкл. кредитиране. През 1996г. са завършени програмата за 1990г. (16 млн. еко) и програмата за 1991г. (25 млн. еко).

Програмата за 1996г. (5 млн. еко) цели създаването на цялостна рамка за определяне на политиката в селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост в контекста на европейската интеграция, мерки за приемане на законова и подзаконова рамка, съвместима с тази на ЕС (вкл. качествен контрол и ветеринарни стандарти) и укрепване на съответните институции за регистриране на земята, за селскостопански консултантски услуги и развитие на пазара (както на вътрешния, така и на външния).

б) Бъдещи програми

По-долу са изброени главните цели до 2000г.

- да се подпомага доближаването на политиката на българското селско стопанство и приложението на законите до това на ЕС;
- да се поощрява развитието на институциите в селскостопанския сектор;
- да се уеднаквят стандартите във ветеринарния и фитосанитарния контрол и да се създадат условия за тяхното приложение.

Изпълнението на програмите ще се извърши по схема за техническа помощ (развитие на политиката, създаване на институции, обучение на ръководни кадри, трансфер на ноу-хау). Развитието на пазарната инфраструктура ще бъде включено като инвестиционен проект.

Програма ФАР на ЕС

Позиция	Очаквани резултати
Поземнена реформа	разширяване на националната система за регистрация на земята; създаване на пазар за земя
Развитие на частното селско стопанство	кредитиране на съоръжения за частните стопани; разработване на бизнес план; разработване на продукти; трансфер на ноу-хау
Държавни предприятия	реструктуриране на фирмите с оглед на приватизацията
Региони	развитие на инфраструктура за регионални пазари (инвестиционни програми), развитие на земеделието в планинските и хълмистите райони, наляване

2-7-2 Проект на ЕБВР за създаване на тържища

(1) Обща информация и развитие

По искане от страна българското правителство през 1993г. ЕБВР проведе предпроектно проучване за създаване на тържища и пазари за плодове, зеленчуци и цветя в България. Въпреки че промените в правителството забавиха отпускането на кредит за проекта от ЕБВР, той е бил одобрен от Парламента на 5 юли 1996г.

(2) Концепции в Проекта за тържищата

Главната цел на проекта е да се създаде пазарно ориентирана система за нетрайни продукти. Тя е насочена основно към зеленчуците, плодовете и цветята, но в бъдеще някои от пазарите ще бъдат разширени за търговия с месо и риба. Очаква се системата, разработена в проекта, да замени централизираните структури, изградени около обектите на държавния "Българплод". Това са две тържища в София и Варна, два обединени пазара в Монтана и Сандански и две преходни тържища в Пловдив и Стара Загора. Проектът на ЕБВР за тържищата се опитва да възстанови тези съществуващи пазари и да създаде нови четири в четири района: Сливен, Пазарджик, Плевен и Хасково. Между десетте проектни района предимство се дава на южната част на страната - Сливен, Стара Загора, Пловдив и Сандански.

(3) Други проекти в проучваните райони

Намирането на място за построяване на тържището в Плевен постави някои пречки при продължаването на работата по проекта. В Сливен ще бъде построено ново преходно тържище, което да бъде за търговия на едро и на дребно. То ще бъде оборудвано със сергии за производителите и търговците и със съоръжения за търговия

на едро за търговци на едро и дребно. Очаква се радиуса на действие на тържището да е около 40-45 км. Строителството ще започне през март 1997г. и се очаква тържището да бъде открито през 1999г. след частично отваряне през пролетта на 1998г. Община Сливен е подготвила 23.1 ха земя за проекта.

В проекта за тържищата на ЕЕВР се дава предимство на възстановяването на пазара в Сандански. Основната задача е снабдяването с нови хладилни системи и построяването на нова зала за търговия. Очаква се пазара да покрива площ в радиус от 15-20 км, която да включва и района на Петрин.

2-7-3 Проекти на Световната банка

От присъединяването си към Световната банка през 1990г. България е получила 12 заема, а други 11 са в напреднал стадий на подготовка. На България са отпуснати заеми както за структурни промени, така и за инвестиции. Общата сума на заемите за 1996г. е 528.8 млн. щ. д., която включва 3 категории: 478.5 млн. щ. д. изплатени, 50.3 млн. щ. д. одобрени, но неизплатени все още и заеми в процес на подготовка.

Изплатени заеми

Заем за техническа помощ	17.0 млн.щ.д.
Енергетика I	93.0 млн.щ.д.
Телекомуникации	30.0 млн.щ.д.
Частни инвестиции и финансиране на износа	55.0 млн.щ.д.
Развитие на селското стопанство	50.0 млн.щ.д.
Преструктуриране на водоснабдителните фирми	98.0 млн.щ.д.
Възстановяване на железниците	95.0 млн.щ.д.
Намаляване на озоновия слой	10.5 млн.щ.д.
Заем за възстановяване	30.0 млн.щ.д.

Одобрени, но неизплатени заеми

Здравеопазване	26.0 млн.щ.д.
Социално осигуряване	24.3 млн.щ.д.

Проекти в процес на подготовка

Преструктуриране на предприятията	TBD щ.д.
Възстановяване и преструктуриране на наляването	TBD щ.д.

Световната банка е изготвила Преглед на селското стопанство към август 1995г., който съдържа информация свързана с изброените проблеми. Двата заема, които все още се подготвят, свързани със селското стопанство са особено близки до проучването на ЛСА - заемът за инвестиции в селскостопанското развитие и за възстановяване и реструктуриране на напояването.

Заемът за развитие на селското стопанство е влязъл в сила през юли 1995г., но все още не са извършени плащания по него. Този проект е първата дейност на Световната банка, свързана със селското стопанство и е имало затруднения при определянето на инвестиционните проекти и при работата с несигурния банков сектор. Проектът е разработен с цел улесняване достъпа на частния сектор до средно- и дългосрочни кредити за инвестиции в селското стопанство и агробизнеса. Валутните средства ще бъдат предоставяни посредством участващите финансови институции за финансиране на внос на машини и друго оборудване, необходимо за модернизирание на сектора. Световната банка работи чрез БНБ като посредник за получаването на заемите от Световната банка и отпускане на средства на участващи организации при пазарни условия, при които получателите на заема поемат валутен риск. Нестабилните банкови институции, ограничените стимули за селскостопански инвестиции, заедно с високите лихвени проценти и валутните рискове обезкуражават ползването на кредитните линии.

Проекта за възстановяване и реструктуриране на напояването: По подготовката на проекта съвместно с МЗХП и "НС" -ЕАД работи консултантски екип за поощряване на участието на селските стопани при създаването на Сдружения на водоползвателите в страната. Средства за подготовка на проекта са отпуснати от холандски и японски тръстови фондове чрез Световната банка. Очакваният заем от около 50 млн. щ.д. ще бъде насочен към реструктурирането на напоителните системи в България чрез трансфер управлението, експлоатацията и поддръжането на потребителите и подобряване на доставката на вода и ефективността от използването ѝ. Проектът се подготвя от мрежа от 20 консултанти по места, които работят чрез местните клонове на "Напоителни системи" ЕАД за организиране на СВП. Регистрирането на 80-100 СВП е поставено като условие за по-нататъшното финансиране чрез НС-ЕАД. Определени са пет пилотни района за възстановяване като ще се отпусне допълнителна финансова помощ на 10-15 СВП след разглеждане на инвестиционните им планове. Инвестиционни средства може да бъдат отпуснати на всяко СВП и от фонд "Мелиорации" при условие че средствата ще се позват като кредит. Оптимистичните прогнози сочат, че проектът ще започне през лятото на 1997г.

ГЛАВА 3. ПОЛИТИКА ЗА РАЗВИТИЕ НА СТРАНАТА

3-1 Макроикономически рамки

3-1-1 Макроикономически проблеми и развитие на селското стопанство

(1) Влияние на макроикономическите условия върху развитието на селското стопанство
Макроикономическите условия имат огромно влияние върху развитието на селското стопанство.

- ръстът на БВП е свързан с увеличението на реалните доходи, които водят до увеличаване на търсенето на селскостопански и хранителни продукти;
- макроикономиката определя инвестиционния климат в страната и влияе върху инвестиционните намерения на производителите;
- нивото на бюджетния дефицит определя размера на държавните субсидии за селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост;
- движението на валутния курс оказва влияние върху производството, печалбите и загубите във външна та търговия със селскостопански продукти;
- инфлацията намалява потребителското търсене на селскостопански продукти и затруднява управлението на производствените и агро-преработвателни предприятия;
- високите лихвени проценти затрудняват финансирането на производствените и агро-преработвателни предприятия.

(2) Политиката на МВФ и развитието на селското стопанство

Планът за развитие на селското стопанство вероятно ще бъде реализиран при строг паричен контрол от МЗХП, одобрен от МВФ. Това ще намали държавните разходи за селското стопанство и ще има средства за строителство на нови селскостопански инфраструктури. Средствата за подпомагане на селското стопанство и преработвателната промишленост обаче ще бъдат ограничени.

Затова е важно да се осигурят финансови средства вместо да се очакват държавни субсидии и кредит от търговски банки за развитието на селското стопанство в България.

С оглед на самофинансирането МЗХП трябва да разгледа възможността за рационално използване на чуждестранни средства, вкл. международна финансова

помощ за плана за развитие на селското стопанство.

От друга страна, българската икономика все още е в период на преход и се очаква реалния ръст на БВП за периода 1997-2000г. да бъде 1-2%. Прогнозите на МВФ са сходни с тези цифри и този ръст се смята за приемлив.

За да се постигне стабилен ръст на БВП важно е да се развива селскостопанското производство. Тъй като размерите на вътрешния пазар не са достатъчни за достигането на очаквания БВП от селскостопанския сектор без приходи от износ, необходимо е в средно- и дългосрочните стратегии за развитие на селското стопанство да се включи стимулирането на износа на селскостопански продукти.

3-1-2 Стратегия за развитие при строг паричен контрол

- (1) Адекватно използване на фонд "Земеделие" и фонд "Мелиорации"
Фонд "Земеделие" и фонд "Мелиорации" са единствените активни финансови средства за стратегията на МЗХП за развитие на селското стопанство, които могат да бъдат използвани без ограничение. Посочва се използването на тези средства за инвестиции и ефективни проекти за развитие на селското стопанство. За да се поддържа баланса на фонда, МЗХП също трябва да се опитва да получава оперативна печалба от тези фондове и да увеличава приходите в тях. За тази цел МЗХП трябва да разработи ефективна система за управление на средствата и да увеличи приходите от данъка върху печалбата на частни фирми вместо от държавни предприятия. Данъкът върху печалбата на частни селскостопански предприятия се смята за многообещаващ източник на приходи за в бъдеще.
- (2) Увеличаване на стимулите за чуждестранни инвестиции в селското стопанство и преработвателната промишленост
В настоящата икономическа рецесия местните средства за инвестиции в селското стопанство и преработвателната промишленост са ограничени. Преките чуждестранни инвестиции е един от ефективните методи за развитие на селското стопанство в по-далечен план. Създадена е държавна агенция - Агенцията за чуждестранни инвестиции и се стимулират дейностите, свързани с чуждестранни инвестиции във всяка една промишлена сфера, вкл. селското стопанство. (Вж. Таблица А-2-2 до 4, Приложение А)

За поощряване на чуждестранните инвестиции необходимо е да бъдат извършени следните подобрения:

- заздравяване на връзките между МЗХГ и Агенцията за чуждестранни инвестиции;
- създаване на екип за поощряване на чуждестранните инвестиции в селскостопанския сектор (за назначаването на специалисти е необходимо да се има предвид схемата за международно сътрудничество);
- концентриране на дейности като избор на пилотен район на общинско ниво и маркетингова дейност в пилотния район;
- помощ при изготвянето на бизнес планове на определени фирми, вкл. финансови и маркетингови прогнози за поощряване и привличане на инвеститори.

(3) Усилване на износа на селскостопански продукти

Преди 1989г. износът е бил ориентиран главно към страните от СИВ. Изнасяли са се селскостопански и преработени селскостопански продукти, машини и електронни инструменти и части. Поради разпадането на тези пазари и закъснялата приватизация, селскостопанската продукция и преработването ѝ търпят сериозни щети. Драстичния спад в производството води до внос на селскостопански продукти.

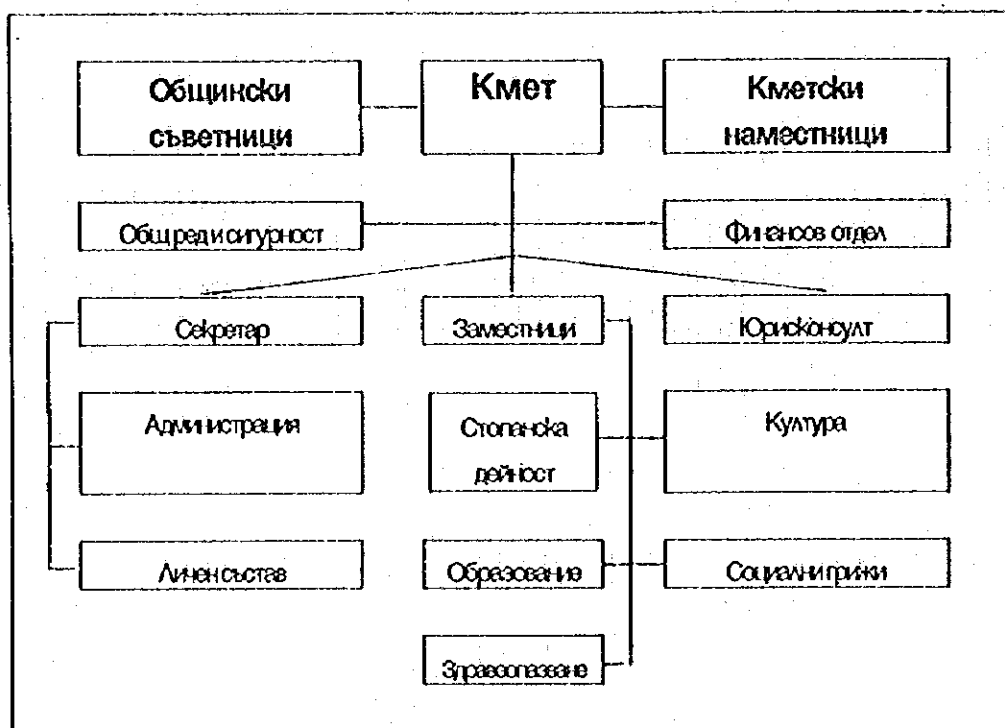
След евентуално увеличаване на селскостопанското производство един от приоритетите в националната политика за възстановяване на икономиката трябва да бъде стимулирането на износа на селскостопански продукти. При разработването на стратегии за износ на селскостопански продукти биха могли да се имат предвид следните отправни точки:

- проучване и развитие на нови потенциални пазари като Азия;
- подбор на перспективни предприятия, например за производство на медицински, бижови и козметични средства;
- обмисляне на подходящо преработване и транспортиране (преработените продукти при износ трябва да залазват и натрупват добавената стойност в българската икономика);
- определяне на пилотен район с концентриране върху износа.

3-1-3 Политика на местното управление

Към общинското ръководство влизат кметовете и общинските съветници. Те се избират чрез демократични местни избори. На схемата по-долу показва една

примерна общинска структура.

Примерна схема на общинските структури в България

Общинският бюджет се формира от приходи от централното правителство (2/3) и приходи от местни данъци и такси. Източниците на местни данъци обикновено са данък върху общия доход (50% от него остава в общината), местни такси (напр. данък смет, данък върху наследството) и от ДДС. Селскостопанската политика на общините пряко се влияе от липсата на средства и в резултат на това селскостопанските дейности са намалени до предоставяне на ограничени консултантски услуги на местните селски стопани и кооперации.

3-1-4 Политика за развитие на селските райони

Правителствената политика за развитие на селските райони от 1990г. насам главно се провежда от общините под ръководството на кмета и общинските съветници. Повечето от общините разработват програми за период от пет години, които до голяма степен отразяват предизборните платформи на кметовете. Те обикновено включват следните въпроси, върху които трябва да се съсредоточи вниманието:

1. Общинска администрация и кметска власт;
2. Финансова политика;

3. Стопанска дейност;
4. Градоустройство, строителство, комунални услуги и хигиена;
5. Опазване на околната среда;
6. Образование;
7. Култура и културно наследство;
8. Здравеопазване и социални грижи;
9. Обществен ред и мерки за намаляване на престъпността.

Програмата, със срокове и отпуснатите средства, подробно описва дейностите, които общинското ръководство възнамерява да реализира. Най-често планирани мероприятия са строителството или възстановяването на водоснабдителните и канализационните системи, поддръжка на пътищата и строителство на детски градини, библиотеки и др. Въпреки че програмите са съобразени с нуждите на местното население често планираните и обещаните действия се забавят или се отменят поради липса на средства. Запознаването с наличните средства в бюджета показва, че те са достатъчни само за социални дейности като безплатно обучение и медицинска помощ. Като се има предвид рецесията в страната се очаква, че финансовото положение на общините ще продължи да се влошава и те ще останат без средства дори за спешни дейности като поддръжката на обществените сгради и улици.

3-1-5 Прогнози за населението

През последните няколко години в резултат на неблагоприятните тенденции в развитието на демографските процеси в България приръстът на населението е спрял и броят на населението прогресивно намалява. Преди 31 декември 1995г. броят на постоянно живеещите в страната е бил 8,385,000 души, което е с 382,000 по-малко от 1989г. или намаляване с 63,700 души годишно. Прогнозата на НСИ (таблицата по-долу) показва намаляването на хората в работоспособна възраст (ИАН) с 524,000 през следващите 15 години и в това време броят им ще бъде с 462,000 по-малко отколкото през 1995г.

Прогноза за населението в България за 2000 г. (хил.)

Година	Общо	Възраст		
		Под ИАН	ИАН	Над ИАН
1995	8,385	1,598	4,745	2,041
2000	8,000	1,364	4,596	2,040
2005	7,759	1,169	4,493	2,097
2010	7,527	1,074	4,283	2,168

Източник: НСИ

3-2 Приватизационна политика

3-2-1 Цели при реституцията на земята

Съгласно Закона за стопаниване и ползване на земеделските земи ускоряването и завършването на процеса на възстановяване на правата на собственост върху селскостопанска земя е основната задача в политиката за аграрна реформа през 1996-1997г. Реформата цели създаването на благоприятна среда за развитие на селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост като основа за инвестиции в този сектор.

Главната цел на аграрната реформа през 1997г. ще бъде завършването на реституцията на селскостопанската земя и получаването на нотариални актове в планинските и полупланинските райони, както и в околностите на бившите областни центрове.

До края на 1996г. реституцията на правата на собственост върху селскостопанската земя ще бъде завършена за 49 млн. дка (90%), които ще бъдат въведени в собственост от всичко 57.9 млн. дка. През селскостопанската 1996-1997г. се наблюдава тенденция за увеличаване на държавния фонд "Земя" до ниво от около 3 млн. дка (300 хил. ха).

3-2-2 Държавни и общински предприятия

Правителството на България извършва приватизация на държавните и общинските предприятия съгласно Закона за преобразуване и приватизация на държавните и общински предприятия, приет през 1993г. В България има два вида приватизация - масова и касова.

Агенцията за приватизация е държавният орган, който контролира приватизацията на държавни предприятия, чиито активи надвишават 70 млн.лв. МЗХП отговаря за приватизацията на селскостопански и преработвателни предприятия с активи под 70 млн.лв.

До момента 93 от общо 855 държавни селскостопански и преработвателни предприятия са били приватизирани, а 167 предприятия ще участват в масовата приватизация. През 1996г. 31 държавни предприятия са били приватизирани при

касовата приватизация.

При разработването на приватизационната политика се дава приоритет на:

- броят на приватизираните предприятия се определя от МЗХП всяка година. МЗХП няма дългосрочен план за приватизация на държавните селскостопански и преработваелни предприятия. За успешното протичане на приватизацията е необходима дългосрочна стратегия;
- за развитието на българското селско стопанство е необходимо да се стабилизируют селскостопанските и преработвателните предприятия. Неуспешната приватизация на тези предприятия ще се отрази негативно върху развитието на селското стопанство. От МЗХП може да бъде изискано да предостави допълнителна помощ като консултации за управление на приватизираните предприятия, непосредствено след приватизацията;
- за да се привлекат инвеститори МЗХП може да подпомогне предприятията при изготвянето на бизнес план или стратегия за реформа преди приватизацията. За гладкото протичане на приватизацията ще бъдат необходими минимални подобрения и реструктуриране на съоръженията/организацията.

3-3 Стратегия за развитие на селското стопанство

3-3-1 Политика за развитие на селското стопанство

МЗХП е изготвило секторна стратегия за развитие на селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост в България, която е одобрена от Министерския съвет и е предоставена за разглеждане на Парламентарната комисия по селско стопанство. В нея са засегнати следните седем основни въпроса от селскостопанската стратегия до 2000г.:

- да се завърши поземлената реформа и да се продължи структурната реформа в селскостопанската и хранително-вкусовата промишленост;
- да се задоволи вътрешното търсене с местна продукция, а не с внос;
- да се намери решение на структурните проблеми чрез ускоряване на приватизационния процес в селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост като се увеличи броя на предприятията в списъка за масова приватизация;
- да се осигури по-добра подкрепа за селскостопанското производство главно чрез система за пазарна интервенция и контрол върху цените, извършван от държавните органи;
- да се подкрепят инвестициите в селското стопанство и хранително-вкусовата

промишленост чрез субсидии за подобряване на структурите на новосъздадените стопанства и преработвателни фирми;

- дългосрочно да се решават структурните проблеми. Създаването на малки по мащаб стопанства, които да служат само за изкарване на прехраната, няма да бъдат rentабилни в бъдеще и този проблем трябва да бъде преодолян, тъй като би могъл да затрудни модернизиранието на селското стопанство;

- да се ускорят процесите на интеграция като се ускори достъпът на България до СТО, ЕС и ЦЕАСГ.

3-3-2 Пазарна политика

(1) Хранителен баланс

Механизъмът за защита на цените на производителите действа в случая със зърнените храни съгласно Закона за защита на селскостопанските производители, за да бъде постигнат вътрешен хранителен баланс. В МЗХП е разработена система за осигуряване и продажба на пшеница през 1994г. като опит за осигуряване на по високи производствени цени чрез подкрепа на производителите, качествено контрол върху зърното, предоставяне на информация за пазарите на зърно и финансови гаранции. Тъй като стратегията за 1996-1997г. предвижда увеличаване на цените на второкласната пшеница до 80% от международната цена, МЗХП възнамерява да намали разликата между вътрешните и международните цени на пшеницата. Съществуват обаче някои ограничения поради предварително определените прогнозни цени при променливите икономически условия в момента. През селскостопанската 1996/97г. ще се обърне особено внимание на преминаването от механизъм за защита на цените към механизъм за защита на доходите, което е общата тенденция, наложена в европейските цени. Фонд "Земеделие" предоставя на производителите лихвени субсидии за закупуване на семена, торове, технически услуги и трактори и комбайни, както е посочено в предишния раздел.

(2) Търговска политика

В България вносът и износът се осъществяват съгласно Закона за защита на селскостопанските производители. Особено внимание се обръща на състоянието на вътрешното търсене и предлагане. В Приложение Е-2 е показан търговският режим в момента по отношение на зърнените храни и слънчогледа, които са основните продукти в проучваните райони.

(3) Стандартизация и метрология

Техническата комисия е разработила Български държавен стандарт (БДС) в

съответствие с европейските изисквания. Комитета по стандартизация и метрология отговаря за цялостния контрол на стандартизацията, регистрирането на сертификати и процедурите. В МЗХП има четири органа, които работят по качествения контрол и оценяването на селскостопанските продукти. Това са Националната служба за контрол върху вредителите, Карантина и агрохимия, Национална инспекция за контрол върху зърното и фуража, Национална медицинска и ветеринарна служба и Главна инспекция за апробация и химия.

(4) Система за пазарна информация

МЗХП планира създаването на "Национални системи за селскостопански консултации" за всички административни нива: национално, регионално и местно. Това ще бъде една интегрирана многофункционална система за обмен на данни и информация между различните нива на управление. МЗХП възнамерява също да подобри координацията със Селскостопанската академия и другите висши училища за селскостопанство.

(5) Юридически аспекти

В момента се работи върху създаването на пазарни закони. През 1996г. е приет Закон за стокообмена и тържищата, а Закона за търговците на зърно е в процес на разглеждане. Законът за тържищата поставя акцент върху качествения контрол като се изисква продукцията да се продава на пазарите със сертификати за произход, сигурност, санитарен, ветеринарен и растителен контрол, хигиена и други стандарти.

3-3-3 Селскостопански организации

Неподходящите или несъществуващи основни услуги за частните стопани са най-голямата пречка за стопаните и основна причина за хора, които в момента не обработват земя и се въздържат от навлизане в професията. Услуги като снабдяване с материали (семена, торове, препарати, фураж), машини, финансиране на културите и инвестиции и преработвателна и пазарна мрежа, както и информация и консултации често липсват в цялата страна.

Недостатъчните услуги и мрежи за подкрепа са резултат от предишните структури в селскостопанския сектор. В миналото държавните стопанства и колективи са били големи и сами са задоволявали потребностите си и са се концентрирали главно върху количеството. От тях не е било изисквано да отговарят на качествени изисквания, необходими при пазарната икономика.

Търговците могат частично да запълнят този пропуск. Частният сектор обаче ще бъде доста селективен при избора на област за изява предвид високите рискове за стопанската дейност в момента. Освен това, широко разпространено сред стопаните е мнението, че броят на коректните частници е ограничен и те са особено предпазливи при подбора на частни услуги.

Желанието за създаване на индивидуални стопанства и това да се работи в земеделието единствено за добиване на доходи не е широко разпространено. Малкият размер на стопанствата ограничава потенциалните приходи, така както е и с проблема с високата възраст на стопаните. Следователно настоящата тенденция за създаване на кооперации е нормален резултат от общата икономическа и селскостопанска политика. С течение на времето услугите могат да се развият около новосъздадените сдружения, кооперации и частни стопанства. Вероятно е стопаните сами да се организират, за да могат да отговарят на изискванията след провеждането на политика за защита на земеделието като стопанска дейност.

Производствените кооперации са преобладаващата форма на организация в ранните години на пазарната реформа. Кооперациите преобладават в районите, където се отглеждат пшеница и слънчоглед. Липсата на кредит, високите цени на машините и сигурността, предложена от големите държавни купувачи, утвърждава тази тенденция. Ако политическата обстановка се подобри и икономическите условия стабилизират състоянието на индивидуалния стопанин, интересите на собствениците на земя и тези на старите кооперативи може да не съвпадат. В тази ситуация отделните производители вземащи земя под аренда може да увеличат риска поеман от тях. Също така ако се създаде пазар на земята е възможно частните фирми да станат по-живнени.

На производителите е необходима подкрепата и поощрението от пазарните кооперации и потребителските организации. Държавното изкупуване на промишлени култури, животни и месни продукти от дълго време доминира пазара и държавните стопанства са поели ролята на продавачи на продукцията посредством контролирани пунктове за пясмент. Пазарните сдружения, организирани около консолидираното производство ще спомогнат за увеличаването на пазарната мощ. Стимулирането на пазарни сдружения е особено важно за плодовете и зеленчуците, за животните, където държавните преработвателни предприятия не са доминираща сила. Центризирането на контактите с общинските и частните пазари ще помогнат за облекчаване на проблемите на производителите и тяхната неспособност да пясират продукцията си и ще доведат до определяне на по-благоприятни цени.

СВП ще бъдат поощрявани да помагат в експлоатацията и при разпределянето на водата, при събирането на такси за водоползване и поддръжката на напоителни и отводнителни съоръжения. В по-дългосрочен план, след като съоръженията в полето започнат да функционират, собствениците на земя и СВП ще са в състояние да получават земи за тяхното възстановяване и поддръжане. За тази цел СВП в другите страни имат най-голям успех, когато са доброволни и когато има пазарни стимули за тяхното съществуване. Задължителното участие е успешно в някои страни, но е сложно, ако функциите са главно експлоатация и поддръжка. В България може да се изисква умерено задължително участие, за да бъдат преодоляни краткосрочните ограничения, породени от отсъстващи собственици на земя в определения район. Доброволното участие в СВП обаче ще ги направи добри пазарни стимули за сътрудничество.

Държавните администратори играят важна роля при стимулирането на регистрирането на СВП и при определянето на функциите и задълженията чрез законовата база. За експлоатация и поддръжка в отделните стопанства фермерите ще се нуждаят от кредит и технически надзор. Важно е държавният сектор да се въздържа от налагане чрез сила върху частните производители и кооперации.

Сега обаче съоръженията са в лошо състояние, ползването е ограничено, таксите или не се събират или са непосилни и личните задължения и доверие не са лесно постижими сред членовете на организациите. Затова настоящият натиск за регистриране на СВП е главно за да бъде осигурено финансиране от Световната банка. Създаването на такива сдружения в момента е изкуствено и вероятно няма да бъде подкрепено без други промени в селскостопанския сектор. Стопаните ще бъдат много по-склонни да координират доставянето на вода и ползването на напоителните съоръжения, ако те достигат до техните стопанства, ако каналите и помпите функционират и ако има достатъчно вода. Таксите за ползване на вода и съоръжения могат да бъдат събирани от СВП. Събирането на таксите се определя от доходите и ще зависи от пазара и способността на стопаните да работят с достъп до кредит за инвестиции и периодично връщане. СВП ще имат смисъл, ако поощряват поемането на отговорност за съоръженията в стопанствата и изискванията за експлоатация и поддръжка след като правителството изясни земеползването и правата за собственост върху земята. Като институция СВП е малко вероятно да бъдат подкрепени без по-нататъшни подобрения в селското стопанство и напояването. Поощряването на СВП трябва да бъде координирано с промените в този сектор.

3-3-4 Институции и услуги

Консултантските услуги, най-вече анализи и практически съвети за производителите, са една изключително важна дейност. В момента Програма ФАР до голяма степен се е ангажирала с обучението и модернизацията на новата консултантска мрежа и това финансиране може да продължи през следващите 12-18 месеца. Неизвестно е как правителството ще успее да поддържа тази полезна мрежа при нарастващите бюджетни ограничения и без външна помощ. Консултантските услуги са особено важни за създаване на основни умения за новите структури в земеделието в България. Необходимо е да им бъде обърнато особено внимание.

Умения за взимане на решения и управление на стопанството изискват подкрепа, за да могат новите кооперации и малките стопани да процъфтяват. При формирането на нова група от стопани е необходимо да им бъде оказана помощ за това как най-добре да поемат индивидуална отговорност и да взимат разумни управленчески решения. Освен това, ако правителството реши да подмлади селскостопанския сектор, то ще трябва да въведе млади специалисти в сектора и да им даде необходимите средства за формално и неформално обучение.

Проведените интервюта в проучваните райони потвърждават значението на консултантските услуги. Най-често задаваните въпроси от малките производители бяха: (1) технически въпроси за подходяща ротация на културите, третиране с торове, ползване на машини и тестване на почвата, (2) подкрепа на пазара и прогнозиране на цените, (3) въпроси, свързани с отпускане на кредити и финансово управление. Всички тези въпроси биха могли да бъдат обхванати от службите за консултантски услуги и е малко вероятно да бъдат покрити от частния сектор.

Обновяването на силните традиции в селскостопанските изследвания в България е важно за развитието на този сектор. Селскостопанската академия ще има нужда от финансова подкрепа, за да може да задържи и обучава учениците и изследователите, за да могат те да се справят с предизвикателствата към стопаните и селскостопанските предприятия. Трябва да се отбележи, че Опитната станция за напояване и мелиорация в Стара Загора, ще е център за приложно изследване на напояването в селското стопанство. Важни са изследванията за приспособяване на стопанствата и икономическите аспекти в селскостопанското производство. Селскостопанските изследвания трябва да бъдат разглеждани като дългосрочна инвестиция в сектора.

Селскостопанското средно и професионално обучение е задача на новоформираните служби за консултантски услуги към МЗХП. Съществена е финансовата и интелектуалната подкрепа за мрежата от училища в страната за създаване на нови образовани човешки ресурси за работа в търговското селско стопанство. Напредналата възраст на повечето от селскостопанските производители е сериозна пречка за обновяването на сектора. Стимулирането на селскостопанското обучение и привличането на млади хора за аграрен живот са основните проблеми при планирането на инвестициите в сектора.

3-4 Политика за развитие на инфраструктурата

3-4-1 Средносрочна и дългосрочна политика

Все още не е завършена дългосрочната програма за развитие на напоителната инфраструктура. Правителството обаче е постигнало консенсус, че напояването трябва да се разглежда като частна дейност и в крайна сметка да функционира без държавна финансова подкрепа, но тъй като ще бъде стопанска дейност в интерес на обществото и ще използва обществени ресурси (вода), това трябва да става по силата на определени правила. Правителството е отделило "Напоителни системи" ЕАД като й е дало финансова автономност (май 1993г.) и тя е станала акционерно дружество. В момента държавата е единственият акционер.

Намеренията относно съоръженията в стопанствата са за създаване на СВП във всеки град, по-малка единица на местно управление, и тези СВП ще поемат пълната отговорност за експлоатацията и поддръжката на съоръженията в стопанствата. Проектозаконът за СВП предвижда тяхното доброволно създаване. За да се улеснят по-големите по площ единици, намеренията са по-късно да се обединят няколко СВП и да се формират Съюзи на водоползвателите. Предвижда се последните да поемат пълна отговорност за по-малките напоителни системи, вкл. за язовирите, които са били управлявани от кооперациите.

3-4-2 Краткосрочна политика

Правителството осъзнава, че напоителният подсектор ще трябва да бъде увеличен значително в бъдеще до ниво, което може да бъде конкурентноспособно по отношение на пазарните сили. Дотогава правителството е подготвено да залази съществуващата инфраструктура в съответните райони. За да поощри стопаните при използването на инфраструктурата в скъпи райони, "НС" ЕАД прилага кръстосано субсидиране на

цената на водата.

3-5 Екологична стратегия за развитие

(1) Развитие на управлението

Положени са значителни усилия след приемането на Националния план за екологични действия (НПЕД) в началото на 1992г. съгласно препоръките на Проучването на екологичните стратегии (ПЕС), проведено с помощта на Световната банка и американското правителство. Прогрес има най-вече при усилването на екологичните институции, вкл. Министерство на околната среда (МОС) и други ведомства; създаване на основното екологично законодателство; подобряване на екологичната мониторингова система и създаване на механизми за финансиране на екологични проекти.

(2) Развитие на институциите

България е започнала развитието на екологичните си институции в началото на 70-те години със създаването на Национален комитет за опазване на природната среда и Регионални инспекторати за околна среда. От 1991г. са предприети множество мерки за усилване на възможностите за контрол на МОС. Създадени са нови управления като Управление "Градска екология", Управление "Екологичен риск", Управление "Международни проекти", което работи по проекти на Програма ФАР и Отдел "Информация и връзки с обществеността". Всичко това е създадено с цел да се подобрят функциите и структурата на МОС и да се увеличи капацитета на Регионалните инспекторати по околната среда. Организационната схема е показана във Фигура N-1-9, Приложение N.

(3) Законодателство, свързано с екологията

От 1991г. законодателната реформа бележи значителен прогрес с цел да се предостави приложима пазарно ориентирана законова рамка за подобряване на околната среда. Законът за опазване на околната среда (ЗООС) е изменен от Парламента през 1992г. Приносът на този закон е въвеждането на задължителна оценка на влиянието върху околната среда (ОВОС). Разработени са и проекти за няколко други закона, които се отнасят до предпазването от замърсяване и до въпроси свързани с екологично управление, напр. Законите за предпазване от замърсяване на въздуха, водата и почвите от 1963г. са заменени със Закон за чистия въздух, Закон за водата, Закон за управление на отпадъците и Закон за управление на шума.

Вече съществува и система за налагане на санкции и глоби и тя е основният източник

на средства за Фондовете за опазване на околната среда (ФООС). Освен това от 1990г. насам екологичните и здравните власти са предприели мерки, приети са правилници за преразглеждане на старите допустими стандарти и за определяне на нови такива в съответствие със стандартите на ЕС.

Допустимите стандарти за различните категории, селскостопанските проекти, които подлежат на ОВОС и изискванията за предварителна ОВОС са показани в Таблица М-2, Приложение М.